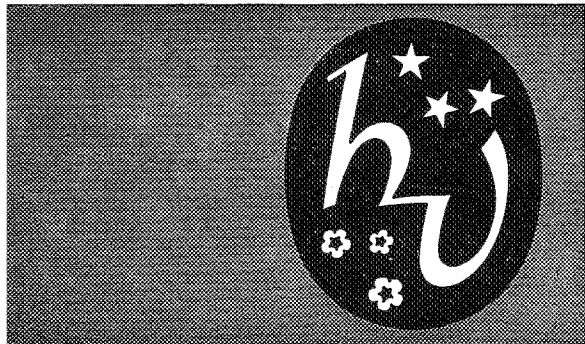

MENS EN WERELD

Vakantie, recreatie (letterlijk: herschepping) is in onze tijd niet langer een overbodige luxe. Er worden aan het psychische uithoudingsvermogen van de mens tegenwoordig hoge eisen gesteld. Het moderne jachtige stadsleven met zijn lawaai, de woningtoestanden met de inwoningsproblemen, waaronder nog velen te lijden hebben, de flats, waar stilte een onbekend begrip is, de groeiende verantwoordelijkheid van de individu in het steeds in omvang toenemende snelverkeer, de verantwoordelijkheden in het arbeidsproces met de noodzaak van stijgende arbeidsproduktiviteit en aanpassing aan mechanisatie en automatisatie, dit alles doet de mens van de twintigste eeuw van dag tot dag onder grote spanningen leven.

Met de steeds groeiende bevolking, de uitdijende steden en de technificatie van onze maatschappij wordt het leven steeds gecompliceerder, ook al nemen anderzijds het comfort, de welvaart, de mogelijkheden ook tot recreatie voor velen, die hier vroeger niet aan toekwamen, voortdurend toe. Maar aan de mogelijkheden tot recreatie worden door de ongebreemde bevolkingstoename ook grenzen gesteld, vooral in het westen des lands.

In Economisch-Statistische Berichten van 28 maart en 4 april, een uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut (Pieter de Hooch-

Ruimte om te leven

weg 118, Rotterdam) schreef mr. F. Goud een opmerkelijk artikel onder de titel „De randstad Holland, in 1980 een onbewoonbaar verklaarde woning?“, waarin hij aandacht vraagt voor het steeds urgenter wordende probleem van de recreatierruimte. Als motto werd dit veelzeggende citaat van prof. Koningsberger boven het artikel geplaatst: „Geen diersoort woont zijn nest zo uit als de mens...“ De auteur rekent Nederland tot de meest achterlijke landen op het terrein van de primaire recreatieve ruimtelijke voorzieningen. Stedenvorming en gebrek aan recreatierruimte leidt tot een verlies van natuurverbondenheid en tot ontworteling met aanwijsbare gevolgen op levens- en maatschappijbeschouwelijk gebied. De mogelijkheid om zich te herscheppen, te recreëren, wordt de moderne mens meer en meer onthouden. Het is geen toeval, zo zegt schr., dat archeologen veelal in woestijnen naar de resten van vroegere bescha-

vingen moeten zoeken. De mens, geworden tot allesoverheersende ecologische factor, is de vernietiger van zichzelf door fundamentele verstoring van de eigen biosfeer.

De schrijver wijst op het merkwaardige feit, dat in andere landen in veel groter kring dan in Nederland openlijke bezorgdheid blijkt over het tekort aan recreatierruimte in de toekomst. In de Verenigde Staten schat Marion Clawson dat over veertig jaar de behoefte aan recreatierruimte tien maal zo groot zal zijn als thans. Op dit ogenblik stijgt die behoefte met 10 pct. per jaar en men vreest ernstig, dat de befaamde nationale parken zeer binnenkort hun maximale opnemingscapaciteit zullen hebben bereikt. In West-Duitsland zou men als doelstelling hebben de 425.000 ha nationaal park binnen tien jaar te verruimen tot 1,4 mln ha. West-Duitsland heeft thans reeds 2 maal zoveel m² nationaal park per inwoner als Nederland!

Mr. Goud bepleit dan ook een beleid, dat vooral in de Randstad Holland grote delen van de weidegebieden bestemt voor recreatieve doeleinden door de vorming van een nationaal park, een idee, dat ook reeds door de A.N.W.B. is geopperd.

Het is te hopen, dat er op dit gebied snel maatregelen zullen worden genomen. De tijd dringt!
P. Krug

Vakantienummer

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
17e jaargang no. 14 - 4 augustus 1962

Kritisch allerlei

Vakantie, heerlijk eens alles anders dan anders doen, er op uit trekken... Wie weet hoe ver u wel wilt wandelen, rijden, vliegen... Maar, onder ons gezegd: zou u ook uw bijna meerderjarige dochter dwingen aan uw vakantievreugde deel te nemen, als zij zelf nu net eens wat andere plannen had? Toch kunt u dat, want die dochter valt nog onder de ouderlijke macht. Nonsens, zult u zeggen, want die ouderlijke macht is een wettelijke formaliteit, die je toch maar niet voor je eigen genoegen kunt aanwenden?

Dan moet u weten, dat er ouders zijn die er anders over denken. Ouders die besluiten te emigreren bij voorbeeld, en die wanneer hun bijna meerderjarige dochter ten einde raad op het laatste moment onderduikt om aan de bedilzucht van haar ouders te ontkomen, die dochter door de politie laten opsporen en haar aldus dwingen met hen in het vliegtuig, op de boot te stappen. Dit soort berichten duikt met de regelmaat van de klok in de pers op; ditmaal kwamen deze gedachten in ons op, toen de ouders van het 19-jarige Haagse meisje Joyce Tinga weer eens op zo'n onsympathieke wijze ingrepen in het bestaan van hun kind.

Fijn, zulke ouders, en in wat een plezierige sfeer zal die dochter de laatste zeg anderhalf jaar voor haar volwassenheid doorbrengen. Er bestaat volgens de wet alleen *wederrechtelijke* vrijheidsberoving; als u het ons vraagt is dit een soort *rechterlijke* vrijheidsberoving.

Mocht uw vakantie u naar Duitsland voeren, dan zult u daar van een zalige rust kunnen genieten, vooral op zondag, als wij De Linie mogen geloven, die schrijft: „Wie in Duitsland zondags in zijn tuin wil werken, moet een hoge omheining hebben die zijn tuin van de buitenwereld afschermt. Het Oberlandesgericht te Hamm heeft bevestigd, dat werken in de tuin een overtreding is van de zondagswet. Een arts, woonachtig in het Roergebied, die een stukje land in Winterberg bezit, had jonge dennboompjes gekocht, welke hij op aanraden van de handelaar snel moest planten. Hij besteedde er twee zondagen aan, hoewel hij na de eerste zondag door een politie-man gewaarschuwd was.”

Die tweede keer deed het hem natuurlijk. Maar wanneer had de man het dan anders moeten doen? We mogen aannemen, dat artsen bij onze oosterburen niet dikker in hun vrije tijd zitten dan hier. Wat een land, hè? Het lijkt Nederland wel.

Als u kinderen van die leeftijd hebt, laat u ze dan ook even dit berichtje lezen uit Het schoolblad? Mischien kan het ze enige steun geven bij hun vrijmoedige vakantie-avonturen.

„In de Duitse Bondsrepubliek worden jaarlijks 12.000 meisjes in de leeftijd tussen 13 en 15 jaar moeder. Velen van hen zullen nog in de schoolbanken zitten! Er worden jaarlijks 24.000 huwelijken gesloten tussen 16-jarige meisjes en 18-jarige jongens. De helft van deze huwelijken eindigt met echtscheiding.”

In een reportage over uitwassen die onder de Zweedse jeugd voorkomen, schrijft Het Parool, dat de branies daar juist „jagen” op meisjes van twaalf of dertien jaar, die schijnbaar achteloos van de straat worden opgepikt. Maar, schrijft de correspondent:

„De jongens zouden echter nooit zo met de meisjes kunnen omgaan, als de tegenpartij zich niet zo ontvankelijk zou tonen. De meisjes, en daar zijn zelfs dochters van zeer achtenswaardige ouders bij, tippelen langs de straten waar de „ragare” (no-zems) plegen te komen, en velen kunnen nauwelijks het teken afwachten waarop ze worden uitgenodigd om mee te rijden.”

Maar uw zoon, uw dochter is zo niet, zegt u? Weet u zeker dat u hen terdege hebt voorgelicht, ook al zijn ze nog „maar” twaalf jaar?

Ach nee, wij zouden u in een vakantienummer niet lastig vallen met zoets sombers als crematie, als wij niet toevallig een blaadje in handen hadden gekregen met de weidse titel Kracht van Omhoog, waarin ene Jan van Gijs in een rubriek voor jongeren ons meedeelt, dat de as van wijlen Adolf Eichmann is verstrooid, nadat hij op eigen verzoek gecremeerd was; waarna volgt:

„Zoals je begrijpen zult, kan God die Eichmann natuurlijk niet meer ter verantwoording roepen, nu zijn as in het water is verdwenen.”

Voor wie mocht denken, dat dit zinnetje wel ironisch bedoeld zal zijn, de hele rest van het artikel is een geschimp op mensen die hun stoffelijk overschot willen laten cremieren:

„Dat staat zo chic en het is bovendien zo hygiënisch! Als je je laat begraven, kruipen later de wormen en maden door je lijk. Nogal leuk idee. Brr... Nee hoor, dan is crematie heel wat zindelijker. Trouwens, die kerkhoven nemen zo ontzettend veel plaats in. Heel wat lieden die nu hun medemens het licht in de ogen niet gunnen, zijn plotseling bezorgd dat er na hun dood voor die zelfde medemens niet voldoende ruimte over zal blijven. Ik kan er niets aan doen, maar dat vind ik toch een beetje verdacht!”

Wij kunnen er ook niets aan doen, maar wij vinden dit een smerige wijze van discussiëren, die trouwens culmineert in het slot,

waarin mensen die hun as willen laten verstrooien (wat in de overgrote meerderheid van de crematiegevallen gebeurt) wordt voorgedragen, dat „dan dezelfde procedure wordt gevolgd als bij Eichmann. Voor menigeen is dat een ellendig idee...”

Maar het sterkste argument voor crematie vonden we ook in het artikel:

„Voor menigeen die weigert zijn leven aan Christus te geven, moet het een geruststellende gedachte zijn, dat na zijn overlijden zijn stoffelijk overblijfsel zal worden gecremeerd.”

Het is dus een middel om je aan het laatste oordeel te onttrekken! Dat de propagandisten voor crematie daar nog niet eerder aan gedacht hebben. Na dit stukje zal het wel aanmeldingen regenen van de aanhangers van meneer Van Gijs, want uit de rest van Kracht van Omhoog kunnen wij wel opmaken, dat die zich dag en nacht zorgen maken over dat oordeel...

Hetzelfde artikelje geeft overigens ook nog een stukje informatie over de bijzonder onzedelijke bekeringsijver van sommige zich noemende christenen. De Canadese evangelist William Hull blijkt, samen met zijn vrouw, Eichmann verscheidene malen te hebben bezocht om hem „voor Christus te winnen”.

„Maar toen hij vlak voor de executie nogmaals bezoek van het echtpaar Hull kreeg, wilde hij niet meer over de bijbel spreken. Daar wenste hij zijn tijd niet langer aan te verknoeien, vertelde mevrouw Hull later aan de pers... Toch liet evangelist Hull zich daardoor niet afschrikken. De liefde van Christus drong hem om tot op het allerlaatste moment het Evangelie der genade te blijven brengen. Toen het gevangenispersoneel reeds het Hebreeuwse „mukhan” („klaar”) had geroepen en Eichmann met de strop om zijn hals op het zwartgeverfde valluik stond, klonk plotseling de Naam van Jezus! „Jesus - Jesus - Jesus!” riep evangelist William Hull de ter dood veroordeelde in diens moedertaal toe. Doch Eichmann schudde het hoofd. In dit laatste, huiveringwekkende moment van zijn leven zei hij opnieuw „nee” tot God. Enkele seconden later werd het luik onder zijn voeten weggetrokken en stort-

te Adolf Eichmann de eeuwige duisternis in.”

En op zo'n onzedelijke terriermentaliteit is men dan nog trots ook!

Maar we vergeten bijna voor een vakantienummer te schrijven! Mocht u naar Frankrijk willen, dan kunt u daar wat nieuwe aanwinsten in de musea gaan bekijken, lezen we in De Linie:

„In de nacht van 6 op 7 juli hebben Franse genietroepen in de stad Algiers, onder het licht van schijnwerpers en bewaakt door militaire politie, gezwogen om een tiental standbeelden van de hertog van Orléans en een reeks generaals en maarschalken, de meesten militaire gouverneurs-generaal, te verwijderen. Een kraan van acht ton moest gebruikt worden om generaal Lamoricière van zijn voetstuk te lichten. Toen kwam maarschalk Clauzel aan de beurt, daarop admiraal De Geydon, gevolgd door nog vijf collega's en tenslotte tegen het kriecken van de ochtend het standbeeld van maarschalk De MacMahon. De beelden gaan in de haven van Algiers scheep naar Frankrijk. Zij zullen een plaats krijgen in verschillende musea.”

Rustiger, en veiliger, wat ons betreft.

Maar misschien gaat u, alles rustig overwegend, per slot toch liever naar Engeland, als u dit knipseltje hebt gelezen, dat Vrij Nederland uit de New York Herald Tribune haalde en plaatste onder de veelzeggende titel „Schoolmelk”:

„Nog nooit tevoren hebben Engelse meisjes zulke korte rokken gedragen,” heeft een Engelse modekenner na een blik op wat de meisjes met Pinksteren droegen, gezegd. Rokjes die van vijf tot twintig centimeter boven de knie ophouden, zijn al geen uitzondering meer. In de textielwereld heten ze Ya ya. De New York Herald Tribune is van mening, dat deze rokjes een gevolg zijn van de welvaartsstaat die Engeland is geworden. „Op school hebben ze gratis melk gekregen en sinaasappelsap. Ze hebben er benen van gekregen die ze nu ook graag willen laten zien.”

We moeten er niet aan denken dat de Engelse jongetjes met hun shorts ook aan deze frivoliteit zouden gaan meedoen... Waar gaan we heen?

ZEEKOORTS

Ik moet weer op zee gaan, een goed schip en in 't verschiert een ster om op aan te sturen, anders verlang ik niet. Het rukken van 't wiel, 't gekraak van het hout, het zeil ertegen, als de dag aanbreekt over grauwe zee, door een mist van regen.

Want de roep van de rollende branding, brekende op de kust, dreunt diep in het land in mijn ooren en laat mij nergens rust, 't is stil hier, 'k verlang een stormdag, met witte jagende wolken en hoogopspattend schuim en meeuwen om kronk'lende kolken.

Ik ben een gedoemde zwerver, waar moet ik anders heen? Maar gelaten door den wind gaan, weg uit de stad van steen. Geen vrouw, geen haard verwacht mij. Ik blijf ook liever zonder. 'k Heb genoeg aan een pijp op wacht, en 'n glas in 't vooronder.

John Masefield (vertaling J. Slauerhoff)

Bertrand Russell

filosoof die naam maakte
als wereldhervormer

Door de VARA werd een gesproken portret over de onlangs negentig jaar geworden Lord Bertrand Russell uitgezonden, waarvoor Richard Jokel de tekst leverde. Met toestemming van de auteur nemen wij een gedeelte daarvan over.

In de ogen van het publiek behoort een filosoof een rustige man op leeftijd te zijn, die teruggetrokken in de ivoren toren van zijn studeerkamer leeft, verstrooid is, weinig te maken heeft met de wereld en boeken schrijft, die door een paar duizend mensen op de wereld gelezen en begrepen worden. Lord Russell voldoet aan deze beschrijving van een filosoof alleen in één opzicht – wat het aantal lezers betreft. Het publiek wenst niets met filosofie te maken te hebben en is meer dan tevreden wanneer het met de naam van een filosoof een begrip kan associëren. Generaties Duitsers dachten aan de kategorische imperatief, wanneer zij de naam Kant hoorden. De reactie op de naam Einstein was relativiteitstheorie, op Bergson „creatieve ontwikkeling” – maar het „neutrale monisme” en het „logische atomisme” van Russell is alleen voor filosofen van betekenis en niet voor het grote publiek.

Overigens is het grote internationale publiek bij Lord Russell altijd op zijn kosten gekomen. Sinds 47 jaar is zijn naam nauwelijks ooit van de voorpagina's van de internationale pers verdwenen en op dit ogenblik, nu hij 90 is, is zijn nieuwswaarde groter dan ooit. Niet als filosoof of als wiskundige, maar als politicus en wereldhervormer, als oprichter van het comité van honderd. Dit comité is de actieve, radikale, agressieve vleugel van de Engelse anti-bombeweging. Lord Russell heeft het opgericht omdat hij de anti-bombeweging te langzaam, te sloom, te tam vond. Alleen het lijdelijk verzet, de weigering de staat en zijn organen te gehoorzamen, voor zover het om de H-bom gaat, kan volgens Lord Russell Groot-Brittannië, het westen en de wereld redden. Het feit dat een man van zijn leeftijd duizenden wist te mobiliseren, jonge mensen, die 60, 70, 75 jaar jonger zijn dan hij, bewijst dat hij bij de jeugd van Engeland een gevoelige snaar wist te raken.

Duizenden van zijn volgelingen hebben zich laten arresteren, ook na hun arrestatie hebben zij hun verzet niet opgegeven. De politie moest ze wegdragen.

Ook in fysiek opzicht voldoet Lord Russell in geen enkel opzicht aan de voorstelling, die men zich van een filosoof maakt. Maar voordat we hem beschrijven, moeten we het er over eens worden hoe hij eigenlijk heet. Lord Bertrand Arthur William Russell, de derde graaf van Russell, heeft nog nooit gebruik gemaakt van zijn adellijke titel. Hij is geboren als Bertrand Russell en blijft zich zo noemen. Zijn grootvader was Lord John Russell, de grote Engelse politicus en hervormer uit de 19e eeuw. Zijn vader had de titel van Lord Amberley. Hij, de tweede zoon, had bij zijn geboorte geen titel, maar toen zijn oudere broer, die intussen Lord Russell was geworden, in 1931 stierf, werd Bertrand Russell plotseling Lord Russell en lid van het Hogerhuis, zonder zich er ooit veel van aan te trekken. Voor zijn jonge vrienden is en blijft hij Bertie Russell.

Een met de jeugd

Het is een vreemde gewaarwording de oude, tengere man met zijn witte manen, met zijn te lange nek, met de terugwijkende kin en de kromme vooruitspringende neus, die op een vogelbek lijkt, temidden van de jeugd te zien, het contrast tussen hun jeugdige frisse stemmen

en de krakende stem van de grijsaard te horen. Maar hij voelt niet, dat er enig verschil is en zij voelen het niet.

Lord Amberley, zijn vader, stierf toen Bertrand Russell drie was. Hij liet zijn zoon een kapitaal na, dat hem na zijn 21ste jaar een jaarlijks inkomen van 6000 gulden garandeerde en dat was heel veel in 1875. In zijn testament beschikte Lord Amberley, dat twee van de voogden van het kind vrijdenkers moesten zijn. Als reden gaf hij op dat het kind „zonder bijgevoel” opgevoed moest worden. De familie protesteerde, voerde een proces en het hof verklaarde deze bepaling van het testament ongeldig. Het was een opzienbarend proces, in deze tijd – de naam Bertrand Russell stond al in 1875 op de voorpagina's.

De grootmoeder en tantes ontfermden zich over het kind, op hun manier. Naar school mocht Bertie niet gaan. Hij kreeg gouvernantes en later huisonderwijzers. Als gevolg hiervan spreekt hij perfect Duits en Frans, beter dan hij ooit op een Engelse school had kunnen leren. Met zestien ging hij in Cambridge studeren, in Trinity College en promoveerde na drie jaar in de wiskunde en moraalfilosofie, cum laude zelfs.

Toen hij 23 was, benoemde Trinity College hem tot docent, maar Russell was inmiddels al van Cambridge verdwenen, was in de diplomatieke dienst gegaan en was attaché aan de Britse ambassade in Parijs. Dit diplomatiek intermezzo van een hoogst ondiplomatieke jonge geleerde was geen succes. Russell sloot het eerste en het langste van zijn vier huwelijken. Hij trouwde met een Amerikaanse uit een bekende Quakerfamilie in Philadelphia en bleef met haar 27 jaar, tot 1921, getrouwd.

Bertrand Russell heeft niet minder dan 49 boeken op zijn naam staan. In 1896 ging hij naar Berlijn om de Duitse sociaal-democratie te bestuderen en schreef een kritisch boek over de Duitse socialistische beweging. Tussen 1896 en 1914 studeerde hij filosofie en wiskunde, schreef in 1900 een boek over „de filosofie van Leibniz”, in 1903 zijn „principes van de wiskunde”, twee boeken over filosofie – maar toen Josef Chamberlain de vrijhandel wilde afschaffen en tolmuren rondom de Britse eilanden wilde bouwen, ontwaakte Russell's belangstelling voor de politiek en hij viel Chamberlain in redevoeringen, artikelen en ingezonden stukken op de felste manier aan.

Tegen dienstplicht

Tot 1914 was Bertrand Russell een in vakkringen bekende figuur, maar voor het grote publiek bleef hij een onbekende. Een man met zijn temperament moest tegen de algemene dienstplicht zijn en agiteren. In een brochure oefende hij kritiek op het hof, dat een dienstweigeraar tot twee jaar gevangenis veroordeeld had. Russell kreeg een boete van 100 pond. Hij had het geld makkelijk kunnen betalen, maar hij weigerde. Zijn bibliotheek werd in beslag genomen en geveild. Een vriend poogde de bibliotheek te redden, kocht wat hij nog kopen kon maar kostbare boeken waren reeds verkocht en verdwenen. Russell heeft er nooit spijt van gehad.

Trinity College ontsloeg hem als docent. De universiteit Harvard in Amerika vroeg hem er docent te worden, maar de Britse regering gaf hem geen paspoort en de Britse militaire autoriteiten beletten hem het houden van lezingen – ze konden zich voorstellen wat hij van plan was te zeggen. Tegen het einde van de oorlog, in 1918, kreeg hij een gevangenisstraf van zes maanden voor een pacifistisch artikel, dat hij in een Engels tijdschrift publiceerde. Van de tijd in de gevangenis had hij ook geen spijt. Hij kreeg de kans zijn „inleiding tot de mathematische filosofie” te schrijven.

Vanzelfsprekend interesseerde hem de Russische revolutie. Hij ging naar Rusland, hij zag de revolutie, hij leerde Lenin kennen en Trotski, kwam terug en schreef in 1920 een boek over „de theorie en praktijk van het bolsjewisme”, waarin hij vernietigende kritiek op het communisme oefende. De Russen hebben hem dit boek nooit vergeven. Later bood hij ze een kans hem nog grondiger te haten.

Aan persoonlijke moed heeft het hem nooit ontbroken. Kort na de tweede wereldoorlog is hij met een vliegtuig neergestort en bleef leven. Toen was hij 74. Toen hij 76 was, vloog hij naar Noorwegen. Ook dit vliegtuig stortte neer, in de ijzige zee, maar Bertrand Russell kon zich zwemmende redden – ofschoon hij een zware winterjas droeg – en vloog verder.

Visie op de toekomst

Achter de naam Bertrand Russell staan de letters O.M. O.M. betekent Order of Merit, een Engelse orde, die nooit meer dan 24 ridders mag hebben. In 1950 kreeg hij de Nobelprijs – eigenaardigerwijze voor literatuur. Hij heeft tegenstanders, maar geen vijanden. Op 89-jarige leeftijd heeft hij nog een boek over de toekomst van de maatschappij geschreven, waarin hij een wereldregering verlangt en een rechtsorde, die voor de hele wereld geldig is, een rechtsorde die op een algemeen erkende wettige orde steunt, zonder H-bommen, zonder wapens. Zijn tegenstanders verwijten hem dat hij voortdurend de Engelse wet overtreedt om te bereiken dat „zijn” wetten erkend worden.

Maar daar gaat het juist om – Bertrand Russell vindt de bestaande Engelse wet verkeerd en erkent haar niet. Eigenaardigerwijze kan hij ook gebruik maken van deze wetten die hij niet aanvaardt en toen een half jaar geleden „squatters” die het met zijn comité van honderd niet eens zijn in zijn huis verschenen en er op de grond gingen zitten, liet hij ze door de politie weghalen... hij is eigenwijs.

Toen men hem vroeg wat hij van Gagarin's ruimtevlucht dacht, zei hij: „Dit zijn verhalen voor schooljongens. Ik interesseer me alleen voor ernstige problemen”. Maar in 1950 waarshuwde hij, dat men geen raketten naar de maan mocht schieten. De maan kan splijten en de stukken kunnen op de aarde vallen en ons vernietigen.

Sprak hij wartaal? Misschien bedoelde hij het symbolisch, dat weet men nooit bij hem. Zeker is maar één ding: dat hij een van de boeiendste en kleurrijkste figuren van onze aan kleurrijke figuren niet bepaald rijke wereld is.

Richard Jokel

Het eiland van verlangen

Langzaam baande ik mij een weg door de dichtbegroeide duinen met een wirwar van duindoorn, heggerank en hoog opschietend blauw slangekruid. Boven mij klonken steeds luider de kreten van enkele verontruste meeuwen. Op de top van een duin aangekomen, opende zich nu plotseling een oneindige ruimte van zee en strand. Op dit moment herinnerde ik mij het verhaal van Xenophon en zijn Grieken, die na lange omzwervingen door Perzië en Armenië de Zwarte Zee aan hun voeten zagen, een moment van vreugdevolle verrassing, dat het eind van hun lange odyssee aankondigde. Geerten Gossaert heeft de gevoelens van de Tienduizend in zijn gedicht op deze wijze tot uitdrukking pogen te brengen:

THALASSA!

*De nacht was in de eikebosschen
Tusschen de heuveln klaar en koel;
En statig stapten onze rossen
Naar 't oosten en 't verlangde doel.*

*Toen woei een windje in onze ooren
Een vreemd gemurmel ver en veeg...
En brieschend sprong mijn vos naar voren,
In onbevolen draf, en steeg,*

*En stond ter kruine. Onbewogen,
Onder de koperroode maan,
Aanschouwden onze ontroerde oogen,
Onmetelijk, den Oceaan!*

In de stilte van het duin dacht ik aan de Bergense dichter A. Roland Holst wiens poëzie vervuld is van de ruimte van zee en strand. Deze poëzie is geboren uit een verlangen naar ruimte, uit een verlangen de ons gestelde grenzen, de terreur van „uur en feit” te doorbreken. Men kan dit een typisch romantisch verlangen noemen. Maar wie zich van deze en van alle romantiek afwendt, vergeet hoe door de geschiedenis heen, de romantiek gestalte gaf aan nieuwe ideeën en idealen, de starre tradities doorbrak en nieuwe perspectieven opende op mens en maatschappij. Niet zonder reden heeft men Rousseau, de natuurmysticus wel de geestelijke vader van de Franse revolutie genoemd! Roland Holst verkondigt geen maatschappijleer, maar ook zijn woord klinkt vaak profetisch en bezwerend. Hij verzet zich tegen hen, die „wikken en wegen hun geld en hun god” en wendt zich af van een „wereld, die Pharaoh verdorde tot Rockefeller”.

In verschillende beelden krijgt zijn visie gestalte, zoals in de regels, waar hij spreekt over „het eiland van verlangen”

*„Wind en water wijd en zijd
houden dit eiland van verlangen
vreemd en glinsterend gevangen
binnen den tijd”*

En in het gedicht „Het eiland der beminden” zegt de dichter:

*„Zie, de verrukten – zie, de nameloozen
o, hart, dat nooit van de aarde dorst
ontkomen:
zij hebben eenmaal roekeloos der droomen
noodweer getart,
en ingescheept op een ontredderd hart
zingende naar dit eiland zee gekozen.”*

Wenkende verten

Ook andere dichters spreken van dit verlangen, ieder naar de eigen aard. Simpler, direkter, zonder mythische achtergronden, zoals bij Roland Holst, beeldt Willem Brandt, zwerver tussen twee vaderlanden, Holland en Indonesië, het verlangen uit in het gedicht „Het eiland” (uit de bundel: „Tussen steen en bamboe”)

*„Op een klein tropisch eiland wonen, –
eens in de tien jaar een krant
en een brief van de spierwitte kruiser
ver uit de kust van het strand.*

*'s Morgens de horizon groeten,
vuurschepen zwevend op zee,
alles willen, niets zullen of moeten,
daar blijven en nimmermeer mee.*

*Lang langs de brandingen dwalen,
tussen schemer en schemering in
luisteren naar de verhalen
van een schelp en een zeemeermin.*

*Zwak bastion van het hart moegevochten,
eenzaamst bij wie het ontziet,
wijk uit van de rustloze tochten
naar een vergeten gebied:*

*Onontdekt in de pacific leven,
koraal zijn passaatwind en plant, –
dromen in sarongs weven
overzee, achter land.”*

De Duitser heeft voor dit verlangen naar de wijde verten, naar het andere land een onvertaalbaar woord „Fernweh” (in tegenstelling tot „Heimweh”). Maar zoals het heimwee de mens kan kwelen, zo kan het „Fernweh” hem tot een rusteloze zwerver maken. Ik denk hier aan Jacob Israëls de Haan, die schreef

ONRUST

*Die te Amsterdam vaak zei: „Jeruzalem”
En naar Jeruzalem gedreven kwam,
Hij zegt met een mijmrende stem:
„Amsterdam. Amsterdam.”*

Het tragisch levensbesef, de onrust, die als een doem het leven bepaalt is kenmerkend voor figuren als de Camoëns* en Slauerhoff. Zij verkozen de ruimte van de oneindige zee boven de schijnzekerheden van een geborgen bestaan, maar slaagden er toch niet in de innerlijke vrede te vinden. Zij kennen slechts deze vrees:

*„Ik leef. Ik vrees alleen dat 't web van
wegen
Dat zich al nauwer om de wereld spant,
Mij niet meer doorlaat naar het ver gelegen,
Steeds wenkend en steeds wijkend
wonderland.”*
(Slauerhoff in „De Vagebond”)

* Van de Portugese dichter de Camoëns (1524–1580) verschenen onlangs 25 sonnetten in Ned. vertaling van Dolf Verspoor onder de titel „Saudades”.

*'Nafea foa ipoip?' 'Wanneer ga je trouwen?'
zo noemde Gauguin dit schilderij*

Hun rest slechts deze zekerheid:

*„Nu weet ik nergens vind ik vree,
Op aarde niet en niet op zee
Pas aan die laatste smalle ree
Van hout in zand.”*

(„Het einde” in „Een eerlijk zeemansgraf”)

Ook de grote Franse schilder Gauguin heeft zijn „eiland van verlangen” gekend en er harts-tochtelijk naar gezocht. Hij verbrak alle banden, die hem bonden aan een rustig en deugdzaam burgerbestaan en zocht de wijde verten van het onbekende tropenland, eerst in Panama en Martinique en later in Tahiti, in Oceanië waar hij ook (in 1903) zijn einde zou vinden.

Wat zocht Gauguin in Bretagne; in Panama en Martinique? Zijn vriend Daniel de Monfreid zei hierover: „Hij geloofde in de landen, waar, naar hij vermoedde, nog archaische zeden heersten, een omgeving, een atmosfeer te vinden, die zich geheel en al van ons tot in het uiterste geciviliseerde milieu onderscheidde.”

Gauguin zocht daar en op Tahiti niet dat pittoreske, waarvoor toeristen graag hun dollars neertellen. Hij zocht de zuiverheid, de echtheid, die hij gestalte wilde geven in een universele kunst, die meer gemeen heeft met de archaische kunst van het oude Kreta en Egypte dan met de verfijnde Europese kunst, die een fin-de-siècle-geest ademde.

Wat Delacroix in Marokko had gezocht en Van Gogh bij de Japanse kunstenaars, dat vond Gauguin op de Zuidzee-eilanden, een nieuwe inspiratie, niet beïnvloed door verstarde cliché-opvattingen. Monumentale gestalten, ernstig, evenwichtig en tegelijk paradijselijk-vreugdevol, bevolken zijn schilderijen, die opgebouwd zijn uit grote, sterk contrasterende kleurvlakken. Sommige dragen veelzeggende titels zoals „Vanwaar komen wij, wie zijn wij, waarheen gaan wij?”

Leven op Tahiti

Enkele gedachten over zijn leven op Tahiti heeft Gauguin neergelegd in een merkwaardig boekje „Noa Noa”, waaruit ik hier enkele fragmenten laat volgen:

„De civilisatie valt langzamerhand van mij af. Ik begin eenvoudig te denken, minder haatgevoelens tegenover mijn naasten te koesteren en hen meer lief te hebben. Ik geniet alle vreugden van een vrij, animaal en menselijk leven. Ik maak mij los van het gekunstelde, ik dring binnen in de natuur. Met de zekerheid, dat het morgen niet anders zijn zal dan het heden, even vrij, even schoon, zinkt vrede in mijn ziel. Ik ontwikkel mij normaal en heb geen ijdele zorgen meer.

Ik heb een vriend gekregen. Hij kwam uit zichzelf en zeker niet uit eigenbelang! Het is een van mijn burens, een zeer eenvoudige en zeer schone jongeling. Mijn kleurige portretten en mijn houten sculpturen hebben hem nieuwsgierig gemaakt, mijn antwoorden op zijn vragen hebben hem ingelicht. Geen dag, dat hij niet bij het schilderen of houtsnijden toeziet...

En 's avonds, wanneer ik van mijn dagelijkse arbeid uitrustte, praatten wij. Nieuwsgierig – als jonge wilde – iets over Europese dingen te horen, stelde hij vragen, in het bijzonder over zaken betreffende de liefde en dikwijls brachten zijn vragen mij in verlegenheid. Maar zijn antwoorden waren nog naïefer dan zijn vragen.

Toen ik hem op een dag mijn gereedschap toevertrouwde en hem vroeg, zijn krachten eens aan een sculptuur te beproeven, zag hij mij zeer verbaasd aan en zei eenvoudig en oprecht, dat ik niet was als de anderen, ik vermocht dingen, waartoe anderen niet in staat waren, en dat ik *nuttig was voor anderen*. Ik geloof, dat Jotefa de eerste mens op de wereld is, die zo tegen mij heeft gesproken, zo kinderlijk, want een kind moet men zijn, niet waar, om zich te verbeelden, dat een kunstenaar een *nuttig mens* is.

Een schilderij van Gauguin op de tentoonstelling te Eindhoven

(Gauguin vertelt dan hoe hij zich met Jotefa op pad begeeft om rozenhout voor zijn beelden te zoeken. Hier volgen enkele fragmenten)

„Er heerste volkomen stilte, ondanks het klagen van het water over de rotsen, een monotoon geruis, als een stille begeleiding. En in dit woud, in deze eenzaamheid, in deze stilte, waren wij tweeën, hij een zeer jonge man en ik, bijna een grijsaard, wiens ziel beroofd was van vele illusies, wiens lichaam vermoeid was door inspanningen en die belast was met de oude en noodlottige erfenis van de zonden van een moreel en fysiek zieke maatschappij!

Wij kwamen bij ons doel aan. Hier weken de steile bergwanden uiteen en achter een gordijn van met elkaar verstrengelde bomen strekte zich, volledig verborgen, maar mijn begeleider goed bekend, een soort plateau uit. Ongeveer tien rozebomen spreidden daar hun brede takken uit. De mooiste van alle hakten wij om met de bijl om hem van een voor mijn doeleinden geschikte tak te beroven.

Ik hakte er op los, ik haalde mijn handen bloedig open met de vreugdevolle begeerte, het intense genoegen, een ondefinieerbare goddelijke dierlijkheid in mij te bevredigen. Niet op de boom sloeg ik in, niet hem wilde ik doen vallen. En toch zou ik de klank van mijn bijl graag ook nog aan andere stammen vernomen hebben, wanneer deze op de grond lag. En dit geloofde ik uit mijn bijl in de maat van de galmende slagen te horen:

*Vel gans het Woud tot aan de wortel!
Vernietig heel het Woud van het Kwaad,
Welks zaden eens in je drongen door de adem
van de dood!
Vernietig in jezelf de eigenliefde!
Vernietig en roei uit het kwaad, zoals in de
herfst
Men met de hand de lotusbloemen snijdt.*

Ja, vanaf nu is de oude cultuurmens werkelijk volledig vernietigd, volledig dood! Ik werd wedergeboren, of veeleer, een zuiver en sterk mens kreeg leven in mij. Deze wrede aanval zou het laatste afscheid zijn van de civilisatie, van het boze. De verdorven instincten, die op de bodem van alle decadente zielen sluimeren en zich zo verhieven, dat zij met hun afzichtelijkheid de toverachtige reinheid van het licht, dat ik ademde, wilden uitblussen, verleenden door hun contrast aan de gezonde eenvoud van het leven, waarmee ik mij reeds vertrouwd gemaakt had, een onzegbare charme. Deze innerlijke beproeving was een beproeving der zelfbeheersing. Ik was nu een ander mens, een wilde, een Maori.

Jotefa en ik keerden naar onze hutten terug, rustig en vrolijk, beladen met onze zware last van rozenhout: Noa noa!

De zon was nog niet ondergegaan, toen wij moe bij mijn hut aankwamen. Jotefa zei tot mij: „Ben je tevreden?” „Ja.”

En in het diepste van mijn ziel herhaalde ik voor mij zelf: Ja.

Ik deed geen slag met de beitel in het rozenhout, zonder de geur van overwinning en verjonging in te ademen, iedere keer sterker.

Vaarwel, gastvrij land, heerlijk land, vaderland van de vrijheid en de schoonheid! Ik ga weg, twee jaar ouder, en twintig jaar verjongd, meer *barbaar* ook dan bij mijn aankomst en toch wetend. Ja, de wilden hebben de oude cultuurmens vele dingen geleerd – zij, de onwetenden – vele dingen over de kunst te leven en over de kunst gelukkig te zijn.”

P. Krug

Voorne's duin

lokkend landschap voor bevrijde mensen

Duinen! Wij denken aan zee en zand en zon, aan wind en water, aan een lokkend landschap, aan levensblijheid voor een bevrijde mens.

Duizenden en nog eens duizenden hebben het er in, maar ook buiten het zomerhalffjaar voor over ellenlange tochten te ondernemen om juist op Voorne aanraking met de natuur te zoeken en veelal te vinden. De kuststreek van Voorne is dan ook uitermate boeiend. Met een paar woorden gekarakteriseerd: het duinlandschap van Voorne is jong en onstuimig, in hoge mate dynamisch, uitzonderlijk rijk aan plant- en diersoorten en aan uiteenlopende, spectaculaire levensgemeenschappen.

Door zijn zuidelijke ligging in het Deltagebied van onze grote rivieren, zijn rijkdom aan plantenvoedende stoffen, zijn betrekkelijk hoge grondwaterstand, zijn tot nu toe niet hevig door industrie verontreinigde lucht ontstond en handhaafde zich inderdaad een milieu dat voor een rijke ontwikkeling van natuur en landschap alle voorwaarden in zich besloten hield en dat nu, met het voortschrijden der jaren in de tweede helft van onze eeuw in Nederland met de dag kostbaarder wordt. Nederland immers bouwt, industrialiseert, normaliseert en egaliseert in zodanige mate en vaak op zodanige wijze, dat natuurbescherming en recreatie een beangstigend probleem zijn geworden.

Buitenduinen ontstaan door een samenspel van wind en zand en plant. Hoe gemakkelijk bereikt ZW-wind een zodanige snelheid, dat drooggewaaide zandkorrels meegesleept worden. Een obstakel, een relief in het strandlandschap, al is het soms maar klein, vermindert de windsnelheid en daarmee het sleepvermogen: het zand zet zich af: eerste duinvorming! Deze primaire duintjes, die allerlei vorm kunnen hebben, verdwijnen spoedig weer, tenzij zij groeiplaats worden voor in dit milieu gewone en daar algemeen voorkomende planten: biestarwegras, zandhaver en helm. Dit zijn inderdaad heel gewone planten, die tegelijkertijd echter gekenmerkt zijn door verbazingwekkende eigenschappen, die hen tot pionierplanten in de volle zin van het woord stemmen. Kunt u in ons Nederland, buiten de drie genoemde grassen, een plantensoort noemen, die ten eerste regelmatig hevige overstuiving met klinkklaar zand verdraagt, zelfs nodig heeft, ten tweede zijn bladeren in een zeer droge en tot ongeveer 50 ° Celsius hete lucht kan laten leven in de volste zin van het woord, ten derde wortelt in snel wisselend heet en koud zand, dat voor het grootste gedeelte zo droog is dat het los tussen de vingers glijdt, en ten vierde bij tijd en wijle overstroming met zeewater glansrijk doorstaat?

Pionierend gewas

De helm behoort tot de groep van pionierplanten, die op maagdelijk terrein veelal massaal optreden en daar dus „gewoon” zijn, maar wier specialisering ons klaar voor ogen zet, dat het Leven, als biologisch verschijnsel, in zijn mogelijkheden inderdaad zo rijk geschakeerd is, dat het vrijwel alle plaatsen op onze aarde als woongebied heeft kunnen veroveren.

In de plantenwereld geldt, dat pioniers altijd hun eigen graf graven. In de buitenduinen, bij onze helm, gebeurt het volgende: de helm breidt zich uit, de grond wordt rijker aan organisch materiaal, de lucht, waarin de planten leven, gaat minder extreem hoge en lage temperaturen vertonen – m.a.w.: het plekje wordt in toenemende mate beter bewoonbaar voor andere plantensoorten, op Voorne b.v. blauwe zeedistel en zeewolfsmelk, die als concurrenten voor de helm gaan optreden en, met andere planten, die daarna weer komen, het de

helm steeds moeilijker maken, daar deze laatste onder de nu ontstane omstandigheden in concurrentiekracht achterblijft. Op den duur ontstaat een min of meer gesloten vegetatiedek, zoals we dat in vele duinvalleien kunnen waarnemen.

Deze valleien zijn op Voorne op vele plaatsen gekenmerkt door een machtig mooie en zeldzame plantengroei. Parnassia, slanke gentiaan, verschillende orchidee-soorten – gelukkig bij gemeenteverordening op ons eiland beschermde planten – worden daar gevonden: mede door zijn voedselrijkdom is Voorne botanisch een soortenrijk land!

Ook de duinstruiken, het duinstruweel dus, is rijk ontwikkeld. Voorne is terecht beroemd door zijn meidoorns, die ook dit jaar wederom uitbundig gebloeid hebben. Duindoorns, kruipwilgen, Gelderse roos, kardinaalsmuts, berken en elzen vinden we in allerlei combinaties op uiteenlopende standplaatsen. Het is een niet eenvoudige zaak, een omvattend begrip te verkrijgen over de vraag welke oorzaken aan de verspreiding van de duinstruiken ten grondslag liggen.

Ouderdom van de duinen, (die weerspiegeld wordt in kalkgehalte en in hoeveelheid en aard der humeuze bestanddelen van de grond), relief en grondwaterstand spelen hier zeker een belangrijke rol. Zo valt b.v. de hoofdverspreiding van het meidoornstruweel op Voorne samen met dat gedeelte van de duinen, dat omstreeks 1910 binnen de zeereep viel.

Rijk dierenleven

Een land, dat een zo uitbundig rijke plantengroei draagt, kan zeker ook bogen op een rijke dierenwereld. De struwelen en valleien zijn woon- en voedselplaats van zeer veel vogelsoorten: bergeenden, kluten, plevieren, scholeksters, tureluurs, grutto's, kemphanen, Kieviten bevolken de schorren en de buitenste valleien; in de droge en vochtige struwelen klinkt in het voorjaar op ontelbaar veel plaatsen het gezang van vogelmannetjes, die hun territorium afbakenen: merels, zanglijsters, vele meessoorten, vinken, roodborsten, wielewaal, winterkoninkje, karekieten, rietzangers en ook de nachtegaal, die in de broedtijd dag en nacht de wandelaar zal boeien.

Voorne heeft een rijke insectenwereld, wier eigenaardigheden juist in dit terrein met vrucht

konden worden bestudeerd (sprinkhanen, vinders, mieren).

Een globaal onderzoek naar de zoogdierenwereld bracht zeer verrassende vondsten over enkele zeldzame knaagzoogdieren; een uitvoerig onderzoek is nu in volle gang.

Een duingebied, in het bijzonder dat op Voorne, biedt dus vele boeiende aspecten – het geeft de mogelijkheid in de natuur en het landschap door te dringen en er voor de mens de zo nodige herschepping (= recreatie) te vinden. Zou de verblijvende verwondering de mens niet dieper raken, naarmate hij tracht door te dringen in het wezen van het object? En is hij dan niet beter in staat, ook de medemens die verwondering deelachtig te doen zijn?

„Kenniss van iets wekt liefde ervoor,” schreef Leonardo da Vinci in zijn dagboek.

Verontrusting

In de kringen van hen, die de belangen van natuurbescherming en recreatie in de vrije natuur hebben te behartigen, is onlangs ernstige verontrusting ontstaan over de jongste ontwikkeling in de Europoortplannen.

Blijkens Rotterdamse plannen zou het namelijk in de bedoeling liggen om vanaf de kop van de nieuw aan te leggen zuiderpier in de monding van de Nieuwe Waterweg een dam naar de kust van Voorne te leggen, waarbij de Maasvlakte zou worden ingepolderd en bestemd tot haventerrein. Dit betekent dus niet alleen de definitieve ondergang van het nog altijd 900 ha grote en uiterst waardevolle natuurreservaat De Beer, maar ook een levensgevaarlijke bedreiging van de natuurgebieden op Voorne en in het Brielse Gat.

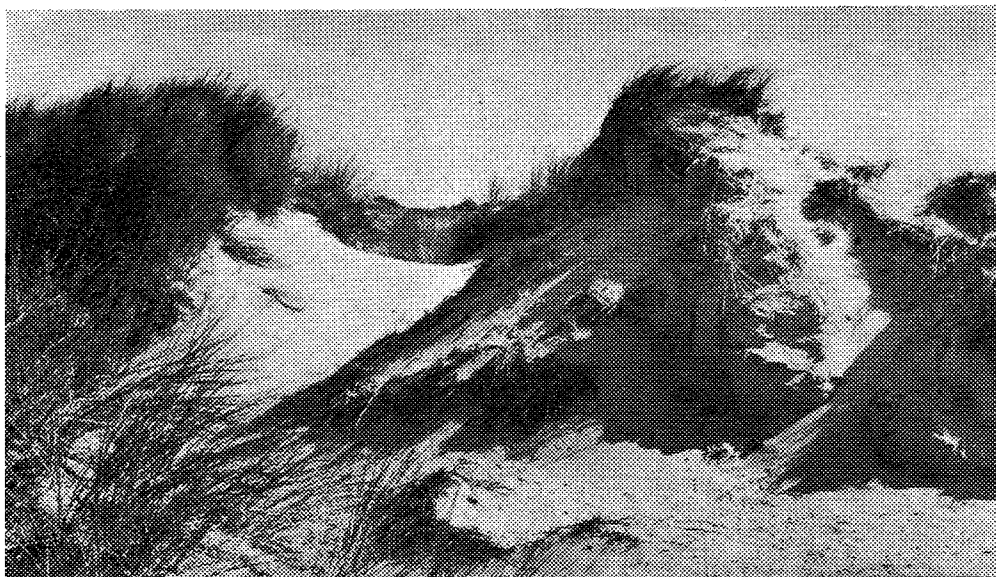
Ongeacht de uiteindelijke vormgeving in detail van de te scheppen havenreinen kan nu reeds worden gezegd, dat de onmiddellijke nabijheid van deze intensieve menselijke occupatie natuur en landschap van het eiland Voorne direct en indirect ten kwade zullen beïnvloeden. In het bijzonder de kuststreek zal onder een enorme druk komen te verkeren van volkshuisvesting, verkeer en recreatie, waarbij nog komt, dat vergiftiging van lucht en water vanuit de aangrenzende industriegebieden niet kan uitblijven.

De totstandkoming van de geprojecteerde dam zal bovendien betekenen, dat het Brielse Gat niet meer in open verbinding met de zee zal staan. Dit heeft onvermijdelijk tot gevolg, dat een belangrijk gedeelte van Voorne's duin aan dood water zal komen te grenzen. Ontkalking en verzuring zullen noodlottigerwijs moeten leiden tot denaturering, tot nivellering van flora en fauna, dus tot ontwaarding van de thans aanwezige levensgemeenschappen, wier betekenis uitzonderlijk groot is.

De natuurbescherming wenst dan ook een integraal behoud van het duingebied van Voorne en een open Brielse Gat, teneinde enkele, ook in internationaal opzicht unieke representanten van uiterst zeldzame en verdwijnende landschappen met hun karakteristieke levensgemeenschappen te behouden.

*Dr. M. J. Adriani
Biologisch Station „Weevers' Duin”*

*Spel van wind, zand en planten
- het buitenduin*

Verpleegsterstekort KAN worden opgelost

In de bouwvakken heerst nog steeds een groot tekort aan geschoolde arbeidskrachten. Om dit tekort enigszins te doen verminderen laat men arbeiders o.a. uit Spanje en Italië overkomen.

Bewijst dit verschijnsel dat er onder de Nederlandse mannen te weinig bereidheid is om het bouwvak te kiezen? Wij geloven het niet en er is ons ook nog nimmer iets in die geest ter ore gekomen. Oorlog, bevolkingsaanwas, stijging van de leeftijdsgrens hebben als gevolg dat er meer en in sneller tempo moet worden gebouwd dan ooit te voren. De bereidheid tot bouwen weegt eenvoudig niet op tegen de behoefte aan bouwwerken. Niemand verwijt „de Nederlandse man” dat hij ons zonder huizen laat zitten.

Maar nu de Nederlandse vrouw!

Er is eveneens een onmiskenbaar groot tekort in de verzorgende beroepen. Bedden in ziekenhuizen blijven onbezet omdat er geen verpleegsters genoeg zijn. In sanatoria, kindertehuizen, bejaardentehuizen sukkelt men voortdurend met gebrek aan personeel.

Wat is hiër de oorzaak? De vrouwen en meisjes willen niet meer in een verzorgend beroep. Ze kunnen elders meer verdienen dus lappen ze de gezondheidszorg aan hun laars. Men heeft het in alle toonaarden kunnen lezen.

Vervolgens vroeg men zich af hoe men iemand die iets niet wil kan brengen tot dat wat men zelf wil. De salarissen optrekken! Daarmee was inderdaad een ergerlijke misstand uit de weg geruimd. Maar het tekort bleef.

Zie je wel, ze willen niet. Ze bekommeren zich niet meer om hun naaste, ze kennen geen hulpvaardigheid meer enz.

Maar kijk, dan lezen we in het aprilnummer van Vrouwenbelangen, maandblad van de Ned. Ver. voor vrouwenbelangen, vrouwenarbeid en gelijk staatsburgerschap, van de hand van mejuffrouw D. C. Geraedts, het volgende:

Schrijfster heeft een klein statistiekje opge maakt van de personeelsleden van vier willekeurig gekozen ziekenhuizen en een sanatorium in het zuiden van het land. In de statistiek worden de jaren 1950 en 1960 vergeleken. Het ziet er zo uit:

	1950	1960
Ziekenhuis A	220	815
Ziekenhuis B	430	530
Ziekenhuis C	110	295
Ziekenhuis D	75	380
Sanatorium	20	100

Bereidheid bleef

Zeker, aldus mejuffrouw Geraedts, er is in ziekenhuis B een groot tekort aan personeel, maar men kan op grond van deze cijfers niet volhouden dat de bereidheid om tot het beroep van verpleegster over te gaan is afgenomen.

Bezie men het aantal bejaardentehuizen dat in de laatste tien jaar werd gebouwd, denkt men aan de bejaardentehuizen en verzorgings- en verpleeghuizen die in dit tijdsbestek in het zuiden van het land geheel of gedeeltelijk van religieuze op lekenpersoneel overschakelen dan ziet men duidelijk dat de bereidheid van de vrouw om in een van de verzorgende beroepen een baan te zoeken zeker niet is afgenomen.

Betrekt men bovendien nog in de beoordeling het zeer grote aantal leerlingen dat de cursussen bezocht ter opleiding tot bejaardenhelpster, bejaardenverzorgster, inrichtingenassistente, kleuterhulp, gezinshulp enz. dan geeft de realiteit een geheel ander beeld dan men bij oppervlakkige beschouwing zou verwachten. Tot zo ver het artikel in Vrouwenbelangen.

Thans laten wij de voorzitter van de stichting Het Nederlands ziekenhuiswezen, mr. J. A. H. J. van der Dussen aan het woord. Hij heeft in mei j.l. op het te Utrecht gehouden landelijke ziekenhuiscongres onder meer gezegd dat het verpleegsterstekort in onze ziekenhuizen minder ernstige vormen aanneemt dan enige tijd geleden.

Wij zijn op de goede weg, aldus mr. Van der Dussen. De verbetering van de verpleegsters-salarissen is daarbij een belangrijke hulp geweest. In onze arbeid ten behoeve van de volksgezondheid is een voldoende aantal verplegenden, goed en degelijk opgeleid en beziel met liefde voor haar beroep, onontbeerlijk. Aan de verpleegster dient dan echter een daarmee in overeenstemming zijnde redelijke materiële beloning en goede secundaire arbeidsvoorwaarden te worden toegekend.

Onzerzijds zijn wij er van overtuigd dat de voornaamste secundaire arbeidsvoorwaarde, n.l. de huisvesting tijdens de opleiding, wel eens primair zou kunnen werken.

Met intern wonen impliceert immers leven naar directionele reglementen die vanwege de goede orde misschien niet soepeler kunnen worden toegepast, maar die toch zeker de animo tot het kiezen van het verpleegstersberoep niet stimuleren.

Is het beslist onuitvoerbaar de verpleegstersopleiding te geven zonder intern verband? Een meisjesstudente is ook achttien jaar als ze op kamers gaat wonen. Natuurlijk, het verpleegsterssalaris zou weer moeten stijgen want op z'n minst zou er kamerhuur van moeten worden betaald... Maar ongetwijfeld zou de wetenschap dat zij een zelfstandig privé-leven kan leiden het beroep voor een meisje aantrekkelijker maken.

Met bovenstaande uitlatingen van deskundigen hebben wij, geloven wij, aan kunnen tonen dat het met de bereidheid van de Nederlandse vrouw nogal meevalt.

Blijft het tekort. Behalve de drie oorzaken die hier zo goed als bij de bouwvakarbeiders gelden komt daar nog bij gebrek aan halve dagtaken (voor de gehuwde vrouw), de bestaande weerstand tegen beroepsarbeid van de gehuwde vrouw (de drie KKK's zijn nog steeds kapitaal), het groter aantal beroepen dat voor de vrouw toegankelijk is geworden en het steeds groeiend aantal meisjes dat na haar vijftiende jaar voortgezet onderwijs volgt.

Langs tal van wegen wordt inmiddels naar een oplossing van het tekort gezocht. Kerkelijke organen hebben het z.g. diakonale jaar in het leven geroepen. In het kader van dit jaar kunnen meisjes die geen verpleegster zijn en ook niet het plan hebben van beroep te veranderen een jaar van hun leven aan arbeid in een verzorgend beroep geven. In Utrecht, Rotterdam en Den Haag zijn de resultaten gunstig

gebleken. Haarlem kent het z.g. praktisch jaar. Dit geldt voor meisjes die wel verpleegster willen worden maar nog te jong zijn om de officiële opleiding te kunnen volgen. Tussen haar zestiende en achttiende jaar bestaat binnen dit jaar de mogelijkheid het verplegend personeel met huishoudelijk werk bij te staan.

De Unie van vrouwelijke vrijwilligsters draagt ook het hare bij tot oplossing van het probleem. In verschillende ziekenhuizen exploiteert zij z.g. rijdende winkeltjes. Voorlezen, patiënten bezoeken, theeschenken, boeken ronddelen, het zijn allemaal taken die het werk van de verpleegsters verlichten.

Maar om het probleem op grote schaal op te lossen zal men in het groot maatregelen moeten nemen. Resumerend zouden wij voor alles als zodanig willen zien:

- opleiding van de verpleegster los van het intern wonen in het ziekenhuis en
- een grondig gewijzigde mentale instelling ten opzichte van de buitenshuis werkende gehuwde vrouw.

Excusez du peu.

I.M.A.R.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, H. A. Scheltes, J. van Straten

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

VERKLARING OVER DE WERELDPOLITIEK

1. Daar de nucleaire impasse (die van de kernbewapening) zowel een dodelijke bedreiging als een uitdaging voor de mensheid betekent, moeten humanisten er op uit zijn hun bijdrage te leveren voor het voortbestaan van de mensheid.

Zij moeten helpen de alternatieven op te stellen, het vereiste inzicht te verspreiden en de samenwerking tussen de verantwoordelijke personen en lichamen te bevorderen.

Het tweede congres van het Internationaal Humanistisch en Ethisch Verbond (I.H.E.U.) in 1957, erkende de verantwoordelijkheid van de humanisten om een goed ingelichte publieke opinie te bevorderen. Voor dit doel werden veel contacten tot stand gebracht, die resulteerden in een voortdurend zich bezighouden met de studie van het veiligheidsprobleem en zijn vertakkingen in deze kritieke fase van de wereldgeschiedenis.

2. Intussen heeft de situatie zich in zoverre gewijzigd, dat de publieke opinie en ook de regeringen heden meer overtuigd schijnen te zijn van de weergaloze risico's van de atoomoorlog dan zij in dat jaar bleken te zijn.

Het politieke en strategische denken evenals het handelen op politiek gebied, worden nu zeer beslist beïnvloed door de noodzaak de risico's te verminderen en de oorlogsoorzaken te vermijden; hiermede wordt een nieuw hoog niveau van internationale verantwoordelijkheid in de geschiedenis van de mensheid bereikt.

Niettemin, de risico's blijven bestaan en door hun aard zijn ze verschrikkelijker dan alles waarmede de mens voordien geconfronteerd is. Onderhandelingen om tot overeenstemming te komen over een ontwapeningsplan worden steeds gevoerd, maar vorderingen worden niet gemaakt.

Er is niets dat de hoop aan kan wakkeren op enig spoedig resultaat. Deze ervaring brengt een politiek cynisme teweeg. Zonder de hoop op een praktisch alternatief van het geweld, doet het militarisme zich gelden en uitbarstingen van ongeduld zijn te verwachten. Voor zover het duidelijk is dat algemene en volledige ontwapening geen werkelijke politieke mogelijkheid is, behoort het publiek niet langer zand in de ogen te worden gestrooid door officiële verklaringen van gehechtheid aan dit ideaal

als onmiddellijk doel. In plaats daarvan moeten officiële pogingen zich concentreren op werkzaamheden, die naar bereikbare doeleinden leiden, zoals beperkte ontwapening en het vestigen van een toestand van stabiele co-existentie.

De huidige periode van machtsverval en koude oorlog is geen blijvend resultaat van internationale stabiliteit en nationale veiligheid. Het grootste gevaar voor de vrede bestaat hierin, dat staatslieden en volkeren maar al te gauw de vreselijke risico's zullen negeren van een vrede, gebaseerd op de onzekere ondergrond van de huidige impasse, omdat ze niet bereid zijn risico's te nemen, waarmede ze niet bekend zijn.

Deze bereidheid is echter vereist om het traditionele patroon van de internationale betrekkingen te doorbreken en betrekkingen te vestigen, die beter passen bij de absoluut nieuwe situatie, teweeggebracht door de willekeurige en onberekenbare vernietigingskracht van de moderne wapens.

Tenzij men met deze noodzakelijke radicale verandering een aanvang maakt, zal het uitbreken van oorlog, die door trapsgewijze verergering een totale atoomoorlog wordt, een waarschijnlijkheid blijven, want de oude denkgewoonten en gedragspatronen, die internationale conflicten hebben veroorzaakt, zullen blijven bestaan en het aantal regeringen, dat atoomwapens zoekt en verkrijgt, zal toenemen.

Intussen moeten toch de fundamentele principes van de huidige gebrekkige wereldorde (gegrondvest op machtsverval) zoals het zich houden aan verdragen en het opgeven van agressie, getrouw worden verdedigd.

Aldus wordt de internationale toestand aan de ene kant gekenmerkt door een nieuwe voorzichtigheid in de politieke en militaire bereidheid om het uitbreken van een oorlog te voorkomen, aan de andere kant door een neiging gevaarlijk lang in de tijdelijke toestand van gewapende vrede te blijven, liever dan tot een verandering te komen, die nodig is om een toestand van duurzame vrede te vestigen.

Misschien is het grootste obstakel voor de vereiste veranderingen in het patroon van de betrekkingen tussen de regeringen wel het gebrek aan wederzijds vertrouwen. Dit grote obstakel kan geleidelijk worden

verkleind en verwijderd als volhardende pogingen om dit te bereiken op vele fronten door steeds meer mensen worden verricht.

3. De pogingen, die nodig zijn van politieke economische en sociale aard, zijn onder meer de volgende:

a. Het is noodzakelijk op te houden met denken in zwart en wit, want er zijn geen vlekkeloze systemen, die tegenover duivelse staan en in ieder geval ontwikkelen alle systemen zich voortdurend. Deze overweging moet niet leiden tot een onbeperkt relativisme, maar tot die graad van wederzijds begrip, die noodzakelijkerwijs vooraf moet gaan aan werkelijke vreedzame co-existentie. Zelfs als men de verspreiding van het internationale communisme ziet als een bedreiging voor de nationale veiligheid, blijft toch een wedijverend naast elkaar bestaan het enig alternatief voor een elkaar wederzijds vernietigend conflict.

b. Voor een wereldorde zijn instellingen nodig, en de Verenigde Naties voorzien hierin, maar alle volkeren moeten lid zijn en alle leden moeten vertrouwen hebben in haar samenstelling en het secretariaat voor de Ver. Naties en haar lichamen moeten volledig internationaal zijn en kunnen werken in de richting van een internationale orde en samenwerking. D.w.z. de Ver. Naties moeten geen instrument zijn van enig blok. Alle blokken moeten doeltreffend aan het werk ervan kunnen deelnemen.

Maar deze toestand kan slechts worden bereikt met en door de Ver. Naties, zoals het nu is.

c. Onderhandelingen over politieke geschillen of in verband met gevaarlijke gebieden zijn vereist, en als regelingen worden bereikt, gezamenlijk gegarandeerd, is er een begin niet alleen van politieke, maar ook van militaire samenwerking.

Een internationale strijdmacht, gerecruteerd, geoefend en uitgerust voor optreden in geval van nood op plaatsen, waar moeilijkheden zijn, is niet alleen nuttig en gewenst maar ook noodzakelijk voor de ontwikkeling van het vertrouwen in een neutrale, gewapende macht, die optreedt onder internationaal politiek gezag.

Want men zal moeten erkennen, dat algemene en volledige ontwapening on-

denkbaar is, zonder de vestiging van een gezagsorgaan voor de veiligheid van de wereld en dat hiervoor optreden in de vorm van beperkte en doeltreffende gewapende interventie vereist is.

- d. Onderhandelingen moeten ook plaats vinden om de bewapeningswedloop tot staan te brengen en om in wederzijdse garanties tegen verrassingsaanvallen te voorzien, als een inleiding tot algemene ontwapening; zelfs als dit enige risico's met zich mee zou kunnen brengen ten aanzien van het machtsverwicht.

Als er geen vorderingen worden gemaakt bij zulke onderhandelingen, moeten de oorzaken hiervan worden nagegaan en pogingen worden aangewend om die te verwijderen. Dan zal een nieuwe benadering van de kwestie moeten worden beproefd evenals in andere gevallen van mislukking.

Als u dit nummer van Mens en Wereld onder ogen krijgt, is te Oslo de IHEU, de internationale organisatie van humanisten uit alle delen van de wereld, in congres bijeen. Als punt van discussie komt daar ook aan de orde de op deze pagina's afgedrukte verklaring over de wereldpolitiek waarover aan het congres een uitspraak zal worden gevraagd.

- e. Alle regeringen worden min of meer geleid en in toom gehouden door de invloed van de publieke opinie en deze wordt gevormd of beïnvloed door die publieke lichamen, die voorlichting en commentaar leveren, door scholen en inrichtingen van hoger onderwijs en andere opvoedkundige inrichtingen, maar ook op informele wijze in de dagelijkse omgang van de mensen.

Opvattingen, die betrekking hebben op de veiligheid en het verzekeren van de vrede variëren van die van het pacifisme tot die van de nationalistische onverzoenlijkheid van hen, die zich slechts achter de onderhandelaar stellen als deze voor de overwinning zorgt. Meninge, die uit slechte voorlichting of door extremisme ontstaan, kunnen niet alleen constructieve onderhandelingen over ontwapening of politieke geschillen tegenwerken of onmogelijk maken, zij helpen ook gedragspatronen tot stand te brengen, die een positieve oorlogsoorzaak vormen.

Daarom is elke poging om op de hoogte te raken van de feiten, anderen ervan op de hoogte te brengen en alle beschou-

wingen van belang in overweging te nemen, een fundamentele bijdrage tot vrede en veiligheid.

- f. Discussies, die met kennis van zaken gevoerd worden zijn nuttig en noodzakelijk, niet alleen binnen de nationale grenzen, maar ook over die grenzen.

Internationale betrekkingen en persoonlijke contacten moeten worden bevorderd en vermeerderd door de Ver. Naties en zijn organen, particuliere organisaties, godsdienstige bewegingen en vergaderingen van experts, zoals de Pugwash-conferenties, in de industrie en de handel, in de beroepen, de cultuur, de kunst en de sport. Voor dit doel achten we natuurlijk bezoeken en uitwisselingen over de ideologische grenzen heen van het allergrootste belang.

- g. Internationale samenwerking kan niet wachten op de oplossing van alle politieke en militaire problemen. De machinerie van de Ver. Naties en zijn organen is beschikbaar voor een gecombineerde of gezamenlijke aanval op alle belangrijke vraagstukken die de mensheid kwelen of bedreigen: de bevolkingsaanwas, de verspilling en vernietiging van voorraden, de moeilijke positie van de volkeren in de onderontwikkelde gebieden, economische ontwrichtingen, rassen-discriminatie en andere vormen van discriminatie en onderdrukking.

De doordachte en geïnspireerde leiding, die dr. Sen, directeur-generaal van de voedsel- en landbouworganisatie, aan de wereld heeft gegeven door een anti-honger campagne op touw te zetten, die iedereen probeert mee te laten doen aan een veldtocht voor de definitieve oplossing van een fundamenteel probleem, is een voorbeeld van het soort initiatief dat mogelijk is en dat vereist is, wil een doorbraak tot stand gebracht worden in de strijd tegen de kritieke noden van de mensheid.

- h. Rechtvaardige verdeling van de welvaart moet echter niet zozeer beschouwd worden als een gunst verleend door welvarende volkeren aan ontwakende volkeren, maar eerder als een doelbewuste behartiging van gezamenlijke belangen, zonder politieke bemoeienis, maar met garanties voor een doeltreffend gebruik van de middelen. Daarom moet aandacht worden besteed aan volledige boven-nationale organisatie van de economie, zowel regionaal als op wereldniveau, wat

in de eerste plaats maatregelen vereist voor prijsstabilisatie van grondstoffen, waarvan de positie der volkeren die deze grondstoffen produceren allereerst afhankelijk is.

4. De gedachte, die ten grondslag ligt aan deze overwegingen en ze verbindt, is het niet te vernietigen ideaal van een onverbreekbare menselijke verbondenheid op het gebied van de vrijheid, waarvan enige consequenties neergelegd zijn in het handvest van de Ver. Naties en zijn Algemene Verklaring van de rechten van de Mens.

Deze consequenties zullen steeds meer hun utopisch karakter verliezen, naarmate mogelijkheden worden geschapen in alle delen van de wereld voor de ontwikkeling van een vrij burgerschap, geworteld in sociale diensten en tradities, die alle mensen in staat stellen zich te ontwikkelen tot een werkelijke rijpheid en verantwoordelijkheid die voldoen aan de eisen, gesteld in een moderne samenleving.

De vrijheid, die hier bedoeld wordt is niet noodzakelijkerwijs en overal de vrijheid van het particulier initiatief gesteld tegenover de democratische ordening van het economisch leven, maar is een verdediging van de democratische samenleving tegen elke vorm van totalitair bewind en onderdrukking. Tegelijkertijd moeten vreedzame co-existent en passende samenwerking niet totalitaire staten en non-interventie in de zaken van alle onafhankelijke staten anders dan door de Ver. Naties evenzeer naar voren worden gebracht als noodzakelijke, leidende, principes in de huidige toestand van de wereld.

5. Door weloverwogen uiting te geven aan deze gedachten, meent het Internationaal Humanistisch en Ethisch Verbond, dat het zowel uitdrukking geeft aan als een beroep doet op de verantwoordelijkheid, die alle mensen gemeen hebben, ongeacht godsdienst, ras, klasse of politiek inzicht. In het bijzonder is dit beroep gericht tot vooraanstaande mensen van hoog gehalte op alle gebieden des levens om hun onmisbare capaciteiten in dienst te stellen van de oplossing van die problemen, die in onze tijd de mens in aanraking hebben gebracht met het begrip mensheid.

De vraag, waar het om gaat is of de mens in staat zal zijn paniek en fatalisme uit te bannen en doelbewust en vindingrijk de voorwaarden zal kunnen scheppen voor een wereld, waarin de mens nog een toekomst heeft.

De Indische Nederlanders

in de Nederlandse samenleving

De redactie van Mens en Wereld vraagt ons om wat te vertellen over de Indische Nederlanders, en over de ervaringen ten aanzien van hun inpassing in de Nederlandse samenleving. Een moeilijke opgave. Moeilijk omdat er maar weinig plaatsruimte voor beschikbaar is, terwijl wat wij – om tot een maar enigszins ruwe schets te komen – zouden moeten vertellen, zo omvangrijk is dat het enige boekwerken zou kunnen vullen. Wij willen daarom liever trachten het vraagstuk van de theoretische kant te benaderen, en wel in zeer samengedrukte vorm, net als in zo'n Japans schelpje, weet u wel, dat als u 't in water doet zich opent en dan een compleet beeldje ontvouwt. Met dien verstande dan dat de complete ontvouwing van het tafeleeltje zich in uw eigen voorstellingsvermogen moet afspelen.

Laat ons daarvoor de volgende elementen aanbrengen:

eerstens een samenvattend overzicht van de Nederlandse samenleving in het voormalige Nederlands-Indië;

vervolgens een bespreking van de overplanting van deze gemeenschap naar Nederland, en wel in opeenvolgende golven van „repatriëring”;

tenslotte een poging tot een sociologische benadering van de problemen rond de inpassing in de Nederlandse samenleving, met gebruikmaking daarbij van de theorie der „self-fulfilling prophecy” van de Amerikaanse socioloog Robert K. Merton.

Bekijken wij dus eerst zeer grof genomen de Nederlandse gemeenschap in het vooroorlogse Nederlands-Indië, dan zien we daar de volgende groeperingen:

1 in de eerste plaats de echte Totok Nederlander, die totok bleef en over het algemeen afzijdig stond van het sociaal verkeer met andere groepen: de typische trekkers. Zij bezetten hoofdzakelijk de hoogste topfuncties in de particuliere bedrijven.

2 een tweede groep, bestaande uit Totoks zowel als Indo's, behorende tot de hogere maatschappelijke standen en die de topfuncties bezetten van overheids- en gezagsapparaat. Hierin vinden we naast de Departementsambtenaren ook de categorie van bestuursambtenaren en officieren.

3 dan een zeer grote groep, grotendeels bestaande uit personen van een raciaal gemengde afkomst, de z.g. Indo-Europeanen, die de middenpositie innamen.

4 een groep van Totoks van lagere sociale status, zoals b.v. lagere militairen en uitgezonden technisch geschoold lager personeel. Hierin zitten de leveranciers van de 3e en 5e groep, vooral in vroeger jaren.

5 tenslotte evenals de derde groep een omvangrijke categorie die de lagere functies in de samenleving innam en die hier en daar tegen de inheemse groepen aanleunde en soms daarmee verweven was. Wij noemen dit ook wel de „kleine boengs”.

Deze vijf sub-groepen vormden dus de Nederlandse samenleving. Hoewel daarover nooit exacte onderzoeken zijn gedaan, kunnen we – daargelaten hoe de structuur ervan precies in elkaar zat – naar wij menen toch wel aannemen, dat deze als zodanig in de vooroorlogse maatschappij als geheel wel aanwezig was.

Moeten we nu al de tot genoemde groepen behorende personen als „Indische Nederlanders” beschouwen? Deze vraag wordt door velen bevestigend beantwoord. Uitgezonderd moet wellicht alleen de eerste groep worden, althans het grootste deel daarvan, nl. diegenen voor wie door hun persoonlijke instelling het verblijf in de tropen een voorbijgaande fase in hun leven was, en die niet met het land vergroelden. Dat waren er echter betrekkelijk slechts weinigen.

Na de oorlog

Wat is er nu na de oorlog gebeurd. Nadat er dus eerst al verstoringen in het patroon hadden plaatsgevonden door de oorlog, de bezetting en de naoorlogse periode, is dit hele mozaïek toen opgepakt en naar Nederland vervoerd. En u kunt zich misschien voorstellen wat hier plaatsgreep: het gehele gestructureerde patroon viel uit elkaar; in de Hollandse samenleving liggen daar nu al die brokjes van dat mozaïek. Dat wil dus zeggen: al die zoëven genoemde sub-groepen zijn – ieder voor zich ook weer uit elkaar gevallen en over het land verspreid – geworden tot losstaande individuen, of kleine groepjes.

De repatriëring nu gebeurde in vier z.g. golven: de eerste vlak na de capitulatie van Japan en tijdens de revolutiejaren (1945–1948), de tweede na de soevereiniteitsoverdracht (1950–1951), de derde wat gelijkmatiger verdeeld in de daarop volgende jaren, als gevolg van de geleidelijk aan zichtbaar wordende consequenties van de Indonesische onafhankelijkheid, en tenslotte de vierde, weer met een heftige stoot, de laatste groep, die eind 1958 als gevolg van de anti-Nederlandse acties nogal voetstoots het land werd uitgezet, waarna nog nakomers later volgden.

Daartussendoor zijn er nog de kleine golfjes waar te nemen van spijtoptanten en van hen die via Nieuw-Guinea hierheen zijn gekomen (waarvan binnenkort een grotere golf te wachten staat).

Hoe kunnen we nu een beeld geven ten aanzien van de inpassing in de Nederlandse samenleving? Meestal wordt hier het woord aanpassing gebruikt. Een verwerpelijke term, daar het hier niet gaat om het gelijk worden van de ene groep aan de andere, maar om een harmonische ingroeiing in de bestaande samenleving, waarbij dus ook de ontvangende groep in dubbele zin „ontvangend” kan zijn, nl. door

overneming van cultuurelementen van de nieuwkomers. Wij denken hierbij ook aan de door Milikowski in zijn proefschrift „Sociale aanpassing, niet aanpassing, onmaatschappelijkheid” – zij het in ietwat ander verband – geponeerde stelling: „Het gedrag van de 'minderheid' kan bevorderlijk zijn voor het maatschappelijk welzijn, en het gedrag van de 'meerderheid' kan nadelig zijn”. Welke stelling wij dus gaarne onderschrijven. Voorbeelden hiervoor te noemen zou ons de toegemeten plaatsruimte doen overschrijden, maar verderop zullen wij een enkele aanduiding terzake geven.

De vraag is nu, hoe wij de over-en-weer-aanpassing zouden kunnen stimuleren, m.a.w. hoe kunnen we „partijen” zodanig met elkaar in contact brengen, dat daaruit de beoogde samengroeiing kan voortspuiten.

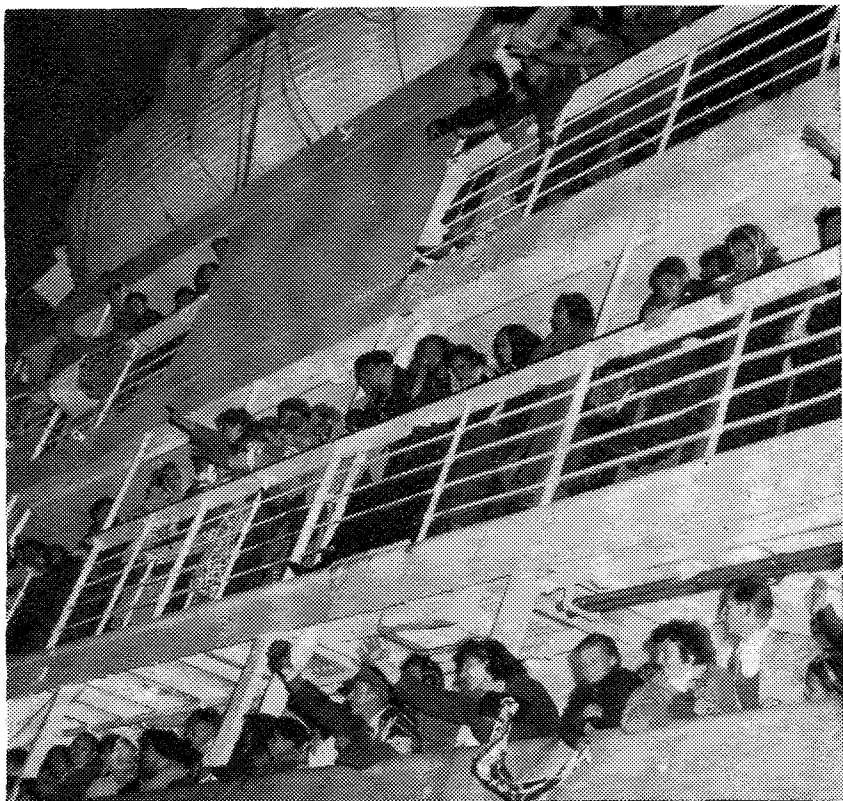
Vicieuze cirkel?

Kiezen we hiervoor de door Robert Merton („Social Theory and Social Structure”) gesuggereerde methode, dan zien we dat hij stelt: Door een verkeerd begrip van de situatie waarin men zich bevindt wordt een gedrag opgeroepen waardoor de oorspronkelijk onjuiste opvatting tot werkelijkheid wordt. Door de feitelijke loop der gebeurtenissen als bewijs aan te halen van zijn opvatting – die in wezen dus onjuist is – geraakt men in een vicieuze cirkel. Deze kan slechts worden doorbroken door een loslaten van de oorspronkelijke, onjuiste, opvatting van de situatie. Dit nu is een zeer moeilijke taak. In het veelomvattende proces van maatschappelijke en psychologische krachten is dit niet zo maar een wilsdaad.

Toch ziet Merton in een bedachtzame institutionele controle een heilzaam redmiddel.

Als wij met Van Doorn en Lammers (Moderne Sociologie) onder institutionalisering verstaan een door cultuurvorming ontstane structuur van interacties, d.w.z. een netwerk van betrekkingen en verhoudingen tussen mensen onderling, dan kunnen we ons afvragen hoe deze institutionalisering hier kan ontstaan, hetzij bewust dan wel onbewust. Willen we van institutionalisering spreken, dan moet aan de volgende voorwaarden zijn voldaan:

- er is een probleem, dat al of niet bewust gevoeld wordt;
- er moet een veelvuldige onderlinge aanspraak en samenwerking bestaan;
- deze samenwerking moet gericht, gecoördineerd worden om te komen tot bereiking van het doel;
- bovendien moet er sprake zijn van een gemeenschappelijke culturele achtergrond, wil men tot resultaat komen;
- tenslotte moeten er leidersfiguren aanwezig zijn om te komen tot een organisatorische vorm.

Houden we deze factoren goed in het oog bij de beschouwing van de verschillende facetten van de cultuur, dan kunnen we voor onszelf nagaan of er in het algemeen sprake is of zal kunnen zijn van institutionalisering van cultuurelementen en waarden die voor de Indische groepering afzonderlijk bestaan en die afwijken van de in de Nederlandse samenleving bestaande structuren. Voorbeelden op dit punt liggen op het terrein van de literatuur, de sport, de eetgewoonten, de godsdienst, de (teenager)muziek enz.

Dit in het kort over de min of meer theoretische kant van deze zaak.

Psychologische factoren

Wij beseffen hier terdege het gevaar van een verkeerd begrepen worden. Door de gecompliceerdheid kan dit haast niet anders.

Wij willen hier ook nog even de psychologische factoren noemen, die in het hele probleem meespreken. We moeten n.l. vooral niet vergeten, dat de Indische Nederlanders in de Nederlandse maatschappij komen als nieuwelingen, als mensen dus die alsnog door deze maatschappij geëncultuureerd, daarin opgenomen moeten worden. Hierbij kan vrijwel altijd een bepaalde houding geconstateerd worden, waarin een zekere geprikkeldheid ligt opgesloten. Men beziet de nieuweling a.h.w. door zijn ooghalen, hem taxerend op de eigenschappen die van hem verwacht worden wil hij als groepslid worden geaccepteerd. En nu zal het ervan afhangen of hij een bereidheid vertoont tot het leren kennen van de normen van de groep en het naleven daarvan, of hij welwillend zal worden ontvangen, dan wel als normovertreder met negatieve sancties zal worden bejegend. Negatieve sancties, die kunnen bestaan uit: het tonen van reserve, wrevel, minachting, een ridiculisering, terechtwijzing, vermaning, tot aan boycotten, uitstoten toe.

Daarbij moeten we bovendien nog bedenken dat hier twee zaken naast elkaar en door elkaar heen lopen: de sociale verandering die de samenleving in haar geheel hier ondergaat – we leven nu eenmaal in een zeer snel veranderende maatschappij – waarin dan de Indische Nederlanders staan met hun plotseling zo geheel gewijzigde omstandigheden. In die rivier van algemene social change bevinden zij zich in een soort stroomversnelling, hier en daar een draaikolk. En men moet wel zeer behendig zijn om daaruit weg te komen, hetgeen bij een draaikolk zonder hulp van buiten vrijwel onmogelijk is...

Is dit artikel wat te theoretisch uitgevallen, wilt u ons dit dan toch niet euvel duiden. Misschien kunnen we gezamenlijk een modus vinden om eens de proef op de Mertonse som te nemen.

De „Indisch Nederlandse” groepering, zoals deze zich reeds heeft geïnstitutionaliseerd in het Tijdschrift Tong Tong, in de Indische Culturele Kring Tong Tong en in de Stichting Tong Tong, is gaarne bereid het contact met de „Hollands Nederlandse” groepering te intensiveren. Wij zullen u met vreugdevol hart en open armen ontvangen!

Voor concrete voorstellen daaromtrent kunt u altijd terecht bij

Wies van Maarseveen
Mw. Mr. H. C. L. van Maarseveen
Redactie Tong Tong
Prins Mauritslaan 36, Den Haag
Tel. 070-54 25 42.

Lezingen voor de radio

- 5 aug., 9.45 uur (VARA): C. H. Schonk:
„Oorlog in het klein.”
12 aug., 9.45 uur (VARA): J. Bijleveld: „Het derde internationale congres van het Humanistisch Verbond.”
19 aug., 9.45 uur (VARA): W. van Doorn:
„Utopie en Werkelijkheid.”

Twee nieuwe boeken van FLAM

De Brusselse hoogleraar in de filosofie Flam is een buitengewoon vruchtbaar existentialistisch denker die vele werken op zijn naam heeft staan. De meeste hiervan zijn in België uitgekomen en door de ligging van het Belgische prijsniveau voor Nederlandse verhoudingen vrij duur te noemen. Des te verheugender is het, dat thans weer een boek van Flam werd uitgegeven door de Wereld-Bibliotheek, die nog steeds de onder- en eretitel draagt „Maatschappij tot verspreiding van goede en goedkope lectuur”.

„Verleden en toekomst van de filosofie” is een boek geschreven voor de huidige mens die van traditionele „zekerheden” is losgekomen en op filosofen is aangewezen. Maar de ganse geschiedenis der westerse filosofie is er op beknopte wijze toegespitst op bepaalde thema's in vervat. Daardoor duikt bij de lezer zo nu en dan het verlangen op naar uitvoeriger behandeling. De auteur zelf kenschetst „het gemeenschappelijke vrije zoeken naar de verwezenlijking van de onafhankelijke mens” als het hoofdthema van zijn boek. Het spreekt vanzelf dat wij in dit korte artikel uit de overvloed van materiaal en inzichten slechts enkele flitsen kunnen geven.

Flam zoekt de oorsprong van het westers denken niet in het Griekse denken uit de oudheid maar in de afrekening met of de verdediging van de joods-christelijke gedachte sedert de dertiende en veertiende eeuw. Een centrale stelling luidt: „De westerse gedachte is wezenlijk een afrekening met het christendom waarmee ze in allerlei vormen, tot heden toe, gevochten heeft”. In verband met deze visie worden de algemene- en individuele ketterijen uit de Middeleeuwen in forse lijnen geschetst. Daarna komen in afzonderlijke hoofdstukken aan de orde: de renaissance (met het accent op de humanistische denkers), de Prometheïsche gedachte (het eerste tractaat van de opstand) en de natuurfilosofie (van Galilei tot Heisenberg).

Is dit boek een geschiedenis der filosofie? Het is de geschiedenis der filosofie in een uiterst persoonlijke greep, een geschiedenis waaraan vragen worden gesteld door een zelfstandig denker die leeft en werkt in onze eeuw, waarin zowel de positie van de mens als de positie der filosofie problematisch zijn geworden. De belichting van deze problematische posities in het tweede gedeelte van het boek heeft voor ons de grootste waarde, maar zij is onafscheidelijk van de historische basis van het werk.

In de centrale hoofdstukken zet de schrijver uiteen wat hedendaagse filosofie is en wat zij niet is, alsmede wat hij de taak acht aan de filosoof in onze tijd. De lezer moet erkennen dat de stellingen met moed worden verdedigd, dat het soms om poneringen gaat die niet voetstoots aanvaardbaar zijn, dat alles met grote helderheid wordt geformuleerd en dat er soms uitvallen worden gedaan die meer doeltreffend dan elegant zijn te noemen. Maar het gaat niet om een stelsel en zelfs niet om de voltreffers van Flam, maar om eigen nadenken en eigen leven van de lezer. Men kan geen Flam mist worden zoals men Hegeliaan wordt.

„De filosofie wordt een problematica, geen leer die een partij kan gebruiken of die de eenheid der wetenschappen zou bewerkstelligen, maar een denken in de eindigheid en beperktheid, dat tot doel heeft de enkeling uit elk verval te trekken, te heffen in het feest zelf dat zijn denken is, waardoor hij deuren opent op hemelen, maar ook op afgronden.” Een opmerking nog over de titel van het hoofdstuk „De toekomst der filosofie.” „Indien het individu een toekomst heeft, zal de filosofie er ook een hebben” is een vanzelfsprekendheid, maar er wordt verder geen toekomstperspectief opgemaakt. Wie zou dit trouwens kunnen opmaken? En welke

filosoof zou van zo'n toekomstperspectief de verantwoordelijkheid willen aanvaarden? Dit brengt ons tot de vraag, of de titel van het boek niet zou hebben moeten luiden: „Verleden en heden van de filosofie”. Want de rode draad die door het gehele werk heenloopt is tot het einde toe de weg naar een filosofisch leven hier en nu. Maar onze opmerking over de titel doet niets af aan de boeiende en stimulerende inhoud van het werk. Wie geen bezadigd, maar een strijdustig wijsgerig boek wenst te lezen, die zal door het hier besprokene zeker aan zijn trekken komen.

Zelfbewust-zijn

Onder deze titel verscheen, op schitterende wijze uitgevoerd, in 1961 een boek van Flam bij uitgeverij Ontwikkeling te Antwerpen. De teksten van dit werk waren de basis voor discussie in een seminarie dat de universiteit van Brussel had georganiseerd voor de opleiding van leraren in de ethica tijdens het academiejaar 1960-1961.

Ongeveer de helft van het 260 bladzijden tellende boek is een geheel, waarvan de afzonderlijke hoofdstukken luiden: Zelfzijn; de eenzaamheid; de gemeenschap; de vlucht voor de volmaakte maatschappij; de oprechtheid; de levenshouding; de levenszin; de persoon. Het tweede deel van het werk draagt tot titel: Stralings over actuele en onactuele problemen. Daarin zijn 161 paragrafen ondergebracht waarin op puntige wijze de meest verschillende onderwerpen worden geraakt. Aangezien wij in dit blad reeds verschillende malen boeken van Flam hebben gerecenseerd en geprezen volstaan wij dit keer ter kennismaking met het overnemen van één der paragrafen: „Dikwijls wordt de filosoof gelijkgesteld met een geleerde die met zijn verstand droogjes te werk gaat. Soms wordt hij voorgesteld als een profeet, een ziener die de diepte van de zielen peilt. Hij is het een noch het ander. Althans, indien we de filosofen uit het verleden volgen. De filosoof is een vragen-stellende mens. Door het stellen van vragen verwekt hij onrust en die onrust zoekt een evenwicht dat niet bestendig kan zijn.”

Dr. Jac de Roy

MENSEN EN KOSMOS

In het *januarinum* van „Mens en Kosmos” (Uitg. N. Kluwer, Deventer) schreef dr. A. Kiel een artikel over de te weinig bekende auteur Herman Broch en zijn theorie over de massawaan, dr. D. H. Prins over Zen Boeddhisme en psycho-analyse n.a.v. een publikatie over dit onderwerp door Erich Fromm, D. T. Suzuki en R. de Martino. P. Krug leverde een bijdrage over Julianus de Afvallige.

In het *maartnummer* vervolgden dr. A. Kiel en P. Krug hun artikelen. Dr. C. J. Schuurman leverde een bijzonder lezenswaardige beschouwing over „Een dieptepsychologische bezinning op Goethe's Faust”. J. M. Hondius behandelde Jungs verhouding tot het nationaal-socialisme.

In het *meinummer* zette dr. Schuurman zijn beschouwing voort. Dr. T. Eekman vroeg aandacht voor het Eurazisme in de recente Russische cultuurgeschiedenis, terwijl F. v. d. Wissel een artikel schreef onder de titel „Door de godsdienst heen boven de godsdienst uit”. Dr. D. H. Prins wijdde een kritische beschouwing aan het nieuwe boek van prof. Kraemer „Waarom nu juist christendom?” handelende over het vraagstuk van de verhouding van het christendom tot de andere grote godsdiensten. Ieder nummer bevat voorts actuele beschouwingen en verschillende boekbesprekingen.

Enige opmerkingen bij de FRANS HALS-TENTOONSTELLING te Haarlem

In slechts weinig tientallen jaren heeft de Hollandse schilderkunst aan het einde der zestiende eeuw een volstrekt eigen karakter veroverd. Natuurlijk had zij met de komst van de Renaissance de algemene wending naar de aarde en de mensen meegemaakt, doch in de zestiende eeuw zagen onze schilders – een enkele uitzondering daargelaten – nog nauwelijks het eigen milieu en het onverwisselbaar eigene van de mensen, die deze lage landen bevolkten. De schilders keken met Italiaanse ogen, motiefkeuze en wijze van uitbeelden werden door een heimwee naar Italië bepaald. Een romantiek avant la lettre kenmerkte voor een goed deel onze zestiende-eeuwse schilderkunst. Daarmee blijkt het dan bij de aanvang der zeventiende eeuw wel voorgoed gedaan.

De verandering zou zich nooit zo snel voltrokken hebben, als de Protestantse Kerk behoefte had gevoeld aan religieuze voorstellingen voor haar godshuizen en als in de strijd tegen Spanje ons volk zich niet bewust geworden was van de eigen kracht. Werkte de eerste factor mede in de richting van een verwereldlijking der schilderkunst, de tweede was onmiskenbaar werkzaam in het feit, dat nu door de schilder ons landschap en onze mensen, onze huizen en interieurs met zichtbaar welgevallen werden weergegeven. Er kwam een tijd van bloei voor het landschap, het portret, het stilleven, het interieur- en het genreschilderij.

Frans Hals (1580–1666) is een van de belangrijkste portrettisten van deze tijd geweest. Hij was van Zuidnederlandse afkomst, zijn ouders kwamen uit Mechelen en hadden zich in 1591 te Haarlem gevestigd. Daar heeft de jonge Hals zijn schildersopleiding gekregen, het is niet onmogelijk dat hij een leerling is geweest van Carel van Mander.

De drinker

Wat hij meebracht voor het schildersbestaan, was niet gering: een onmiskenbare aanleg, een nauwelijks te overtreffen werkelijkheidszin, belangstelling voor mensen, voor hun fysiologische eigenaardigheden en gelaatsuitdrukking vooral, een humorvolle blik. Daardoor hebben de portretten die hij maakte van Haarlems burgers en burgeressen, van de schutters in hun zwierige kleurrijke dracht, niets van de ernstige zwaartillendheid waarmee hier het portret beoefend placht te worden. De virtuoos-vlotte, impressionistisch-snelle schildertrant die hij ontwikkelde, kwam in dienst te staan van een mensbenadering, die alle zwaarte miste. Lichttoetsigheid in meer dan één opzicht.

Bevrijding uit verstarring

Het is wel heel bijzonder, zoals hij het portret uit de verstarring weet te bevrijden. Hij heeft een kennelijke afkeer van het streng geposeerde, zijn modellen lachen of twinkelen met de ogen, en zelfs bij de frontale pose gebeurt het vaak, dat de geportretteerde het hoofd enigszins ter zijde wendt, met een uitdrukking op het gezicht, als was hij in een levendig gesprek gewikkeld met iemand, die behalve de schilder en zijn model, in het vertrek aanwezig is. Frans Hals zocht niet als Rembrandt het blijvende en altijd geldige te puren uit de tijdelijke verschijningsvorm, hij betrapt het moment op heterdaad.

door P.C.J. Reyne

Zo ergens, dan blijkt dat uit zijn groepsportretten, uit zijn schuttersstukken in het bijzonder. Van meet af aan weigert Frans Hals de gebruikelijke frontale opstelling van mannetje naast mannetje te aanvaarden, hij plaatst zijn schutters in schijnbaar grillige groepering bij elkaar, sommige staan, andere zitten, maar het bruiert van leven: de een wendt zich tot de ander, er wordt een opmerking gemaakt, een glas geheven, een schotel aangereikt.

Daarbij beschikt de schilder over een buitengewone begaafdheid voor de compositie, de mogelijkheden, geboden door de rijke en zwierige kledij der schutters worden dankbaar aangegrepen, de lichte plekken van halskragen, sjerpen en vaandels krijgen een duidelijke functie in de beeldvlakorganisatie. Een ongekende zwier en vrijmoedigheid in de rangschikking, een indruk van een bont boekje, schijnbaar grillig, in werkelijkheid met vaste hand geordend, niet bijzonder diep of rijk, maar wel joyeus van kleur.

En werkelijk meesterlijk de gelaatsuitdrukking der personages, gegrepen op een bepaald moment: men herkent ze onmiddellijk, de levensgenieter en de ingetogene, de energieke, de fat, de stoethaspel. En over allen ligt de glans van de onbekommerdheid en zelfverzekerdheid.

Maar daarmee heeft men het dan wel gezegd. Meet men Hals' portretten aan die van de heel groten, dan kan een gevoel van gemis niet uitblijven. Hals grijpt het karakter – en hij doet dat op uitnemende wijze – maar de aanwezigheid van een ziel weet hij niet te suggereren. Zijn personages zijn als toneelspelers,

Détail Regentessen van het Oudemanshuis te Haarlem, 1664

beschikkend over een vaardige mimiek, maar helemaal van binnenuit komt het niet.

Studies in mimiek

Dat geldt ook voor de portretten, die zeker geen opdrachten zullen geweest zijn, zoals die naar vissersjongens en -meisjes, of naar figuren als „Malle Babbe” of de gitaarspeler, die hij in de taveerne ontmoette. Ze zijn voor alles studies in mimiek: hem om deze figuren zo iets als maatschappelijke tendenzen toe te schrijven, is bepaald een onjuistheid.

Wie een portret van Rembrandt, Velasquez of Goya gezien heeft, kent niet alleen het wezen van de geportretteerde, hij heeft ook een notie van de menselijkheid van de schilder. Die krijgen we bij Frans Hals niet, daarvoor blijft zijn magistrale kunst te veel aan de oppervlakte.

Er is op deze tentoonstelling een Zelfportret, geschilderd tegen zijn zeventigste levensjaar. Leren we hem daaruit kennen? Ten dele misschien. Scherp heeft hij zichzelf in ieder geval gezien: de schamele kleding, het onverzorgde haar, de wat doffe uitdrukking van het onregelmatige gezicht, de wat gesluierte ogen met hun eigenaardig divergerende blikrichting. Wat verboemeld, eerder dan afgeleefd, het geheel met een uitdrukking van „wat kan het eigenlijk nog schelen?”

Dat het nog wel degelijk schelen kon, bewees hij met de beide groepsportretten, die hij op 84-jarige leeftijd maakte van de regenten en regentessen van het Oudemanshuis, waarin hij leefde.

Met een voor hem ongekende soberheid en een ongewoon indringend vermogen heeft hij ze op het doek gehouwen, de contereitsels van de vleesgeworden geborneerdheid, bedilzucht, starheid, berekening, machtswellust, die hem het leven vergalden. Een wraakneming waarbij hij niet in het karikaturale verviel. Want in deze oude, die zich opmaakte tot zijn laatste schildersdaad moet het besef geleefd hebben, dat deze modellen, die hij ongetwijfeld haatte, meer waren dan sujetten alleen. Hier heeft hij verder gepeild dan de oppervlakte en iets gevoeld van de tragiek van mensenlevens, die waardoor dan ook, zijn weggegroeid van de openheid der menselijke communicatie. Geen meewarigheid, integendeel, maar wel iets als het schouwen van de condition humaine. En dat is precies, wat alle grote portretkunst doet.

Stijlmijmerij

Enige tijd geleden heb ik u iets verteld over de kathedrale basiliek de Sint Jan te Den Bosch. En in het bijzonder liet ik u de blik toen richten op het dak en de luchtbogen, waarop een complete mensengemeenschap schijnt te zijn neergestreken. De middeleeuwse beeldhouwer vormde daartoe zijn blokken steen tot koningen, ridders, priesters, heiligen, apostelen en rechtvaardigen, want ten slotte werkte hij aan een verheven bouwwerk, aan het huis Gods. Maar toch zag die zelfde kunstenaar kans om te midden van al die vrome en aanzienlijke lieden handenvol individuen te strooien, die men rustig kan aanspreken met drinkebroer, veelvraat, zwerver, landloper, kermisklant, pretmaker en flierefluiter. En juist door deze speelsheid, door dit inruimen van een plaatsje aan de vreugd, aan het plezier, aan de wat lichtere kant van het leven, kwam dat gothische paleis op zo'n door en door menselijk plan te staan.

Kennelijk was toen nog niet van toepassing de uitspraak van J. A. Blokker, die ik de vorige keer aanhaalde bij de bespreking van het boekje „Berijmde bokkesprongen” van M. Kok: „De fundamentele fout van onze samenleving is waarschijnlijk, dat er te weinig bokkesprongen worden gemaakt.”

Bij het vertellen over de Sint Jan verzuimde ik indertijd er op te wijzen, dat er nog zo'n bonte verzameling luchtboogfiguren is te zien in ons land en wel aan de Eusebiuskerk te Arnhem. Die kerk werd in de oorlogsjaren ernstig beschadigd, maar gelukkig heeft onze generatie kans gezien het bouwwerk voor wat het uiterlijk betreft zijn oude luister te hergeven. Dit heeft jaren van herstel gevegd, van restaureren, dat men echter niet mag vereenzelvigen met het kopiëren van de oude vormen en het klakkeloos terug brengen in de staat waarin het eenmaal verkeerde. Want er was heel wat verloren gegaan dat niet meer achterhaald kon worden. Dit stelde de herbouwers voor menig probleem en het eiste van de restaurerende kunstenaars veel initiatief. Het resultaat van hun werk moet u bij een bezoek aan Arnhem maar eens gaan zien; u zult niet teleurgesteld worden.

Maar... en nu komt het. Wat hebben enkele van die snode twintigste eeuwse beeldhouwers zich bij het restauratiewerk gepermitteerd? Zij hebben, schrikt u niet, zij hebben een paar bokkesprongen gemaakt! Heer Blokker, neemt u hier wel nota van, er wordt ook in onze tijd nog wel eens „als een Mok op de haverkist” gezeten! Want wie kwamen er onder anderen onder hun hamer en beitel vandaan om als luchtboogfiguur op de Sint Eusebius te worden geplaatst? Ollie B. Bommel, Tom Poes, Wammes Waggel en nog een paar van Marten Toonders geesteskinderen, die zo raak en tevens zo mild onze menselijke gedragingen, hebbelikheden, pogingen en mislukkingen weergeven. Vindt u het niet kostelijk? Ja, u natuurlijk wel. Maar zekere lieden in Arnhem kunnen deze capriolen helemaal niet waarderen en zij zijn reeds bezig een actie te ontketenen, die moet leiden tot de verwijdering van wat zij minachtend noemen „die stripfiguren”.

Aan onze abonnees

In verband met de vakantie van het personeel van het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond moet gedurende de periode van 28 juli tot en met 3 september rekening worden gehouden met aanmerkelijke vertraging van de beantwoording en afhandeling der ingekomen stukken.

Wij zijn u erkentelijk voor uw medewerking.
De Administratie

Al zijn wij Nederlanders in het algemeen dat we zelf niet zo gauw uit de plooi komen, we kunnen die bevoorrechte enkelingen, die niet zo geremd zijn en die durf bezitten om nu en dan eens op een geestige manier uit de band te springen, toch best waarderen. Daarom ben ik niet bang voor die actie van de zich bezwaard voelende Arnhemmers.

Maar dat neemt niet weg, dat de middeleeuwse kunstenaar veel sterker stond dan zijn moderne collega. Moet de hedendaagse artist soms met een dodelijke ernst vechten voor de erkenning van zijn opgewekte kijk op het leven, de schilder of beeldsnijder uit die oude tijd voelde zich gesteund door het volk, dat weliswaar dikwijls in veel slechtere materiële omstandigheden leefde dan wij, maar dat wist wat leven was.

Zouden wij, humanisten, die nog altijd niet of zeer traag van de grond kunnen komen, daar niet eens een voorbeeld aan nemen?

En wat die beeldhouwers van de Sint Eusebius betreft, hier nog een paar tips voor luchtboogfiguren nurksen, azijndrinkers, zwartkijkers, droogpruimers en druiloren. Daar kunnen die Arnhemse Bommeljagers geen bezwaar tegen hebben, want het zijn geen stripfiguren maar nog altijd akelig-echte werkelijkheden.

Styliet

Bij het weerzien van

‘Les Enfants du Paradis’

Toen Carné in 1944 zijn „Les Enfants du Paradis” in Zuid Frankrijk maakte was Parijs nog niet bevrijd. Wat moet het voor hem en zijn medewerkers een wellust zijn geweest om uit de grijze, grauwe, maar al te reële oorlogstriestheid over te stappen in het warme, theatrale, volstrekt onwerkelijke Parijs van omstreeks 1830 met zijn mimes en toneelspelers en romantische halsafsnijders en mooie vrouwen en grote gevoelens en een armoede die niet tot in de botten was doorgedrongen maar aan de pittoreske voddens bleef hangen.

Toen wij de film in 1947 te zien kregen was de oorlog voorbij, maar de honger naar vergeten nog lang niet gestild. 1947 was het jaar van de New Look, de typisch vrouwelijke mode met de ouderwetse, hoogst on-efficiënte lange rokken en het was geen wonder dat iedereen ervoor viel. „Les Enfants du Paradis” was net zo iets als deze nieuw-oude Look en wij doken erin onder als in een heet, geurig, luxueus bad. Nu is „Les Enfants du Paradis”

„Gelovig noem ik degene die in de wereld gelooft. Wat dat betreft zouden al degenen een gesloten front moeten vormen die, hetzij van rechts, hetzij van links, de mening zijn toegedaan dat de allereerste noodzaak voor de mensheid van nu is om de uitweg te banen door de drempel te forceren naar een hoger bewustzijn.

Ik voor mij ben er volstrekt van overtuigd, ondanks de golf van scepticisme, die de verwachtingen heeft weggevaagd, waar de negentiende eeuw op geteerd heeft, dat het geloof in de toekomst in de harten niet helemaal dood is. Ik ben er ook van overtuigd dat het denkbeeld van een mogelijk ontwaken van ons bewustzijn naar een bepaalde vorm van super-bewustzijn dagelijks wordt bevestigd, zowel wetenschappelijk waar het stoelt op de ondervinding, als psychologisch, waar het een noodzaak blijkt om de arbeidsdrang van de mens in stand te houden. Uiteindelijk zal de thans verdeelde mensheid, door het vervoeren van de visioen van de vooruitgang en het geloof aan de vooruitgang, zich kunnen hervormen.” P. Teilhard de Chardin

terug in Nederland. Terug met Arletty, Pierre Brasseur en Jean Louis Barrault, met de muziek van Kosma en de teksten van Prévert, met de beroemde pantomimes, het duel in de grijze morgen, het bezoek aan de schouwburg waar voor het eerst Shakespeare wordt gespeeld en met de moord in het Turkse bad. Terug met de oude magie, ook al is de copie spiksplinter-nieuw. Want het schoonheidsideaal moge met het film-ideaal ingrijpend gewijzigd zijn, „Les Enfants du Paradis” is nog steeds een verrukkelijk schouwspel.

Men hoeft er gegarandeerd niet bij te denken, geen achtergronden te zoeken (die worden in overstelpende mate geleverd) en geen verwoede discussie te voeren over zin en vorm. En is dat niet heerlijk voor een keertje in een tijd dat de film zo volwassen en daarmee zo moeilijk is geworden?

Gaat kijken, boeren, burgers en buitenlui, u krijgt waar voor uw geld!

Willy Berg

PAUL LÉAUTAUD

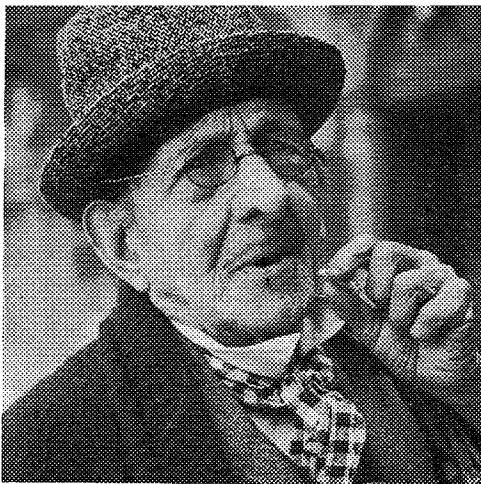
*onafhankelijk en
onomkoopbaar*

Als ik zeg, dat Paul Léautaud, de beroemde schrijver van „Le petit ami”, „In Memoriam” en „Amours” etc., onomkoopbaar was, dan bedoel ik daarmee niet, dat vele andere schrijvers broodschrijvers waren, in die zin, dat zij boeken schreven in opdracht van uitgevers-geldschietters en geheel en al gericht op de smaak van het publiek. Zo zijn er natuurlijk wel geweest, maar zij waren en zijn zo weinig belangrijk, als bijvoorbeeld Rachilde, de echtgenote van Léautaud's uitgever Vallette, dat het niet de moeite waard is enige aandacht aan hen te besteden. Nee, de onomkoopbaarheid van Léautaud school 'm daarin, dat hij niets, maar dan ook niets deed, om zijn naam en faam te verspreiden en ook niets deed om veel geld in de wacht te slepen. En zij, die met de ellebogen werken en achter schrijvers-honoraria aan liepen en lopen, bereid om hun ziel te verkopen, waren en zijn er altijd legio geweest.

Ik maak deze opmerkingen na het lezen van het vijfde deel van het vermaarde en beruchte „Journal Littéraire” van Paul Léautaud, dat met de regelmaat van een klok door het oude uitgevershuis, waar Léautaud het grootste gedeelte van zijn leven werkte voor een schamel salarisje, wordt uitgegeven. Het twaalfde deel staat al op mijn bureau in de rij van boeken, die ik eens wil bespreken en ik heb nu pas het vijfde gelezen. Geen nood, met Léautaud hoeft men geen haast te hebben, want al die dingen, die hij van dag op dag, soms een paar dagen of een week overslaande, vertelt, behouden hun historische en ik zou bijna zeggen opvoedkundige waarde, want wat Léautaud over de literatuur, over de liefde en inzake de gedragingen van de mensen zegt, heeft een algemeen opvoedende waarde, kan men vergelijken met een doorgvorsen van de ziel, met een bepalen van de echte waarden van het leven en met een voorbeeld-geven door iemand, die ieder vrij wilde laten, maar daarom de kleinzieligheden van velen goed doorzag.

Elk deel van dit „Journal Littéraire”, dat van 1893 tot aan zijn dood in 1956 loopt (het twaalfde deel loopt nog over het begin der dertiger jaren vóór de Tweede Wereldoorlog), kan men als een afzonderlijk boekwerk lezen, want het gaat om de oordeelvellingen van Léautaud over zijn bekende of later bekend geworden tijdgenoten, over zijn levenservaringen, o.a. met „le Fléau” (De Gesel), die vrouw, bij wie hij fysiek geheel en al en psychisch helemaal niet paste en over honderden algemene voorvallen en persoonlijke gebeurtenissen, die op zo eenvoudige, maar indringende, explorerende wijze beschreven zijn, dat zij niet alleen een beeld geven van de zuiverste „onafhankelijke” uit het begin van deze eeuw, maar bovendien een uitstekend tijdsbeeld.

Het vijfde deel bevat zijn aantekeningen van januari 1925 tot en met juni 1927. Er zullen lezers zijn, die het tijdperk aan het einde van de vorige eeuw voor zich opgeroepen willen zien, anderen, zoals ik, die hoe verder de delen komen, des te meer personen, toestanden en dingen zullen herkennen, omdat ik vanaf 1931 tot 1953 in Parijs heb gewoond en dus, als Paul Léautaud het over Georges Duhamel heeft, deze weer vóór me zie, want ik heb Duhamel vele malen, ook bij hem thuis in de Rue de Liège, ontmoet. Ja, ik heb zelfs enige malen, als violist, in zijn op hoog peil staand huisorkestje van een twintigtal personen meegespeeld.

Maar Duhamel is zeker niet de belangrijkste van de figuren, die door Léautaud neergezet worden in hun juiste contouren. Een scherp mensenkenner was hij en vandaar ook, dat hij voze en holle literatuur doorzag als een X-straal het menselijk lichaam. Hieruit volgt niet, dat elk van zijn oordelen exact was, hij heeft zich een enkele maal wel vergist, maar meestal bevestigde de toekomst wat hij uitsprak, een uitspraak die op dat moment nog maar weinig deelden.

Over Valéry

Bijvoorbeeld zijn opvatting over Paul Valéry, de strakke, onemotionele dichter. Valéry was in hun beider jonge jaren een vriend van Léautaud geweest, daarna waren hun wegen uiteengegaan, doch, als zij elkaar later bij tijd en wijle ontmoeten, gaan zij even vriendschappelijk, hoewel weinig intiem meer, met elkander om. Desondanks kan Paul Léautaud zijn pen er in zijn dagboek, dat hij 's avonds schreef, niet toe krijgen, de verzen van Valéry hoog aan te slaan („La jeune Parque” bijv.) gedichten, die van een occult symbolisme blijken. Hij „kon er ook niet bij”, dat Valéry zo'n geld-maniak was geworden en haalt daar in het vijfde deel vele voorbeelden van aan.

In die tijd, tussen 1920 en 1930 het gouden tijdperk van de moderne Franse kunst, was het een rage van het rijke publiek om zich handschriften van werk van opkomende of befaamde schrijvers te verschaffen. Daar betaalde men duizenden francs (een franc was toen een gulden waard) voor, ook voor manuscripten van Léautaud. Die zou echter nooit zo ver gaan als Valéry en anderen, die eenvoudig van boekwerkjes, waarvan zij het handschrift allang niet meer bezaten, nieuwe handschriften maakten, met doorhalingen en herschrijvingen van regels, net alsof het een origineel was. De wereld wil bedrogen zijn... Toch – een misselijke vertoning.

Merkwaardig is, dat Léautaud zo'n buitengewoon verzenlezer was. Hij heeft zelf, samen met de Hollander, Van Bever, zijn vriend, een gedichten-anthologie van zijn tijd uitgegeven, in drie delen. Hierbij dient opgemerkt te worden, dat, al was hij dan ook zo'n goed beoordelaar van mensen en letterkunde, over die anthologie vrijwel nooit meer wordt gesproken, een bewijs, dat de keuze toch ondanks alles een zeer willekeurige was. Daar tegenover staat, dat hij de waarde van de gedichten van Apollinaire en de onbeduidendheid van de rijmelarij van een Princesse de Noailles glashelder inzag.

Léautaud had, wat het begrijpen en lezen van echte verzen betrof, een voordrachtskunstenaar kunnen worden. Het is af en toe voorgekomen, dat hij uit inzendingen van onbekenden, een gedicht uitpikte, dat inderdaad met het hart en met melodie geschreven was – een slecht dichter maakt soms wel eens een mooi gedicht en vele goede dichters produceren vaak verzen, die alleen maar bewonderd worden vanwege de naam van de maker – en dat hij dan voorlas aan Vallette, de directeur van de „Mercure de France” en de een of ander, die toevallig aanwezig was. Door zijn voordracht

zagen ook de luisteraars de schoonheid van het gedicht. Léautaud verklaarde zijn begaafdheid in het lezen van verzen uit de gevoeligheid, die hij over had gehouden. Waarmee hij wilde zeggen, dat zoveel mensen door de drengtelang van het leven verdorren, waardoor hun emotionaaliteit inschriompelt.

Paul Léautaud spaart en ontziet niemand in zijn „Journal Littéraire”. Auteurs als de goed-middelmatige schrijver André Billy, die links en rechts aanbiedingen aannam, teneinde maar zijn naam genoemd en gedrukt te zien, kenschetst hij als „bedienden”. En hij voegt daaraan toe: „Het is heel aardig veel geld te verdienen, maar wat nog wel zoveel waard is, dat is, te schrijven over de dingen, waarover men schrijven wil.” De „all-round” schrijvers konden hem gestolen worden. Hij noemt daarentegen in dit vijfde deel alreeds André Rouveyre als iemand, die hem na staat en hij verbaast zich met vreugde over diens ontwikkeling als publicist. Behalve Robert Mallet zal het deze André Rouveyre, die zoveel jonger was dan Léautaud, zijn, die later belangrijke studies aan de Franse meester van de onafhankelijkheid, in leven en schrijven, zal wijden, o.a. in zijn „Choix de Pages de Paul Léautaud” (Editions du Bélier, Parijs), waarin een reeks van prachtige foto's voorkomen van Léautaud op verschillende leeftijden. Dat werk verscheen in 1946. Van veel later dateert het boek van Robert Mallet, „Entretiens avec Robert Mallet”, dat de 38 radio-uitzendingen bevat, die bestonden uit voor de vuist weg gehouden gesprekken (interviews) van Paul Léautaud met de bekwame Mallet. Die gesprekken gaan over zijn hele werk en leven. Behalve het artistiek en historisch waardevolle, dat zij bevatten, waren ze voor de luisteraars ook een evenement vanwege de „onafhankelijke”, luide, ironische lach van Léautaud, die dikwijls meer nog dan zijn woorden een smadelijke kritiek inhield op een persoon of een litteraire „prestatie”. „Le ridicule tuel!” zegt men in Frankrijk en ja, die lach van Léautaud, was af en toe dodelijk voor een reputatie.

Ook mensenliefde

Vanzelfsprekend komt eveneens in dit vijfde deel opnieuw de afschuw van Léautaud naar voren van de oorlog en het daarmee meestal inherente chauvinisme. Zijn schijnbare cynisme tegenover de mensen (hij zei steeds, dat hij meer van dieren hield) vindt daarin zijn ontkenning. Hij hield van mensen, die de moeite waard waren en vooral van vrouwen, want al was Léautaud dan geen ladykiller, daarvoor was hij veel te timide, hij is tot op hoge leeftijd een man gebleven, die het zingenot verheerlijkte. Jammer voor hem, dat hij zo'n leeghoofdige vrouw, hoe goed die ook fysiek bij hem paste, jaren en jaren als maîtresse had. Als hijzelf zijn „Dagboek” aan het einde van zijn leven over had gelezen (het is een geweldige uitzoekerij geweest, want de notities en

(slot op pagina 15)

Militairen in Nieuw-Guinea

Wij verzoeken lezers van dit blad, wier zoon als militair in Nieuw-Guinea verblijft, ons zijn legernummer en andere gegevens van het NAPO-adres op te geven, opdat wij – natuurlijk indien dit op prijs wordt gesteld – hem ons blad e.d. kunnen doen toekomen en verder contact met hem kunnen houden.

Ook indien u bekenden heeft, die prijs zouden stellen op contact met het Humanistisch Thuisfront, verzoeken wij u deze adressen op te geven. Wij verzoeken u in dit geval te schrijven aan: Stichting Humanistisch Thuisfront, Lothariuslaan 70, Bussum.

Ons is reeds een aantal adressen bekend, met wie wij al contact hebben opgenomen.

Stichting Humanistisch Thuisfront

Bent u ook een weter?

Sommige mensen zijn gewoonweg verschrikkelijk. Die mensen, ik noem ze „de Weters”, gaan n.l. principieel gebukt onder zichzelf.

En was het daar nu maar mee afgelopen, maar nee, geen denken aan. De Weters vragen, nee, eisen eensgezind van u en mij, dat ook wij met hen mee lijden.

Wat beoogt n.l. deze bevolkingsgroep?

Zij proberen uw en mijn leven te terroriseren door een enorme massa feiten.

Toegegeven: er zijn feiten, die iedereen moet kennen.

Als u naar Purmerend wil, moet u weten waar de bus vandaan vertrekt. U zou het natuurlijk ook aan iemand

anders kunnen vragen, maar het is toch wel makkelijk, als u het zelf weet.

Als u net als ik, bij de vrouwen behoort, die zelfs dit niet weten, omdat zij nu eenmaal alle feiten over plaatsen en straten, bussen en treinen, boten en vliegtuigen, hopeloos door elkaar halen, dan begrijpt u meteen, waarom ik zo'n hekel aan de Weters heb.

Die mensen, die ons willen opsluiten in een quasi-intellectuele ruimte, die door een hoge feitenschutting is afgesloten.

De Weters hebben iets overweldigends.

Zij zien met verachting op u neer en geven u een dom gevoel, als u naar een schilderij waagt te kijken, zonder een

massa daarover te weten.

U mag niet kijken zonder meer. U moet leven in hun beperkte feitenruimte. U dient te weten uit welke school het schilderij spruit en, waarom de schilder volgens het gekke trekje te werk ging om alle schaduwpakketten licht en de rest donker te houden. Anders ziet u zijn schilderij niet. Aldus de Weters.

U kunt pas naar een toneelstuk gaan, als u van te voren op de hoogte bent gesteld van de bedoeling van de schrijver.

U kunt niet naar muziek luisteren, zonder uw hersens eerst minutenlang af te pijnigen, met de vraag in welke Terts dit concert wel staat en wanneer de componist gestor-

ven is. Doet u dat liefst luidop en in gezelschap. Het geeft cachet aan de avond. Iedereen weet dan bovendien meteen, dat u veel verstand van muziek hebt.

Weters zijn zeer talrijk in ons land. Steeds proberen ze een nieuwe feitenschutting op te richten, waarachter weer iets moois wordt geïsoleerd. Kijk, daar trekken ze ten strijde met het Weters-vaandel „Ken- nis is macht”, triomfantelijk voorop. Ze noemen u een culturele kannibaal.

Ach, laat ze hun gang gaan. Wuij ze met een glimlach na. Mochten we ze nog eens nodig hebben, dan komt er heus wel een Weetal bij ons terug.

Op een holletje hoor!
Pita Baruch

IK denk er ZO over

Pleidooi voor de mythe

Het woord „mythe” drukt uit, dat het niet gaat om historische feiten, maar om een voortbrengsel van de menselijke fantasie, waarin uiterlijke en innerlijke werkelijkheid met elkaar zijn verweven. „Mythen” zijn in het verleden bij één persoon tot leven gekomen en na-verteld door anderen, die erop voortbor- duurden. Zij zijn de uitkomst van symbolisch meegedeeld menselijk beleven. Hoe kunnen zij dan ooit waardeloos worden? En hoe is het dan te verklaren, dat de Griekse tragedies nog altijd worden opgevoerd en weerklank wekken? Terwijl toch niemand meer in die avonturen van goden en half-goden gelooft.

Ik zie ook het groeien van een nieuwe my- thologie als uitgesloten in deze tijd. Groeiend streven naar bewustwording aan de ene en verzakelijking naar de andere kant geven spontane fantasie geen kans meer. Maar het is toch de taal van eens levende en ontroerde mensen, die tot ons komt in allerlei verhalen: de bloemenregen op Boeddha's graf – de we- reldschepping in één week – paradijs en zonde- val – Jezus' geboorte, opstanding en verschij- ning aan de Emmaüsgangers – enz. enz.

De mensen uit die tijd hebben ons toch nog heel veel te vertellen over zichzelf. Zeer juist vind ik het uitgedrukt, dat dit „dromen der mensheid” waren. Zijn zij minder waardevol dan historische feiten? Met Jaspers zie ik hun grote waarde: „De in symbooltaal onthulde metafysische werkelijkheid is een zeldzaam, kostbaar, onvervangbaar bezit: Zij wortelt in vóórhistorische oorsprongen en is – eeuw na eeuw – door mensen verworven in hun wisse- lend lot. Zij moet altijd nieuw worden be- leefd, opdat Zijns-ervaring niet in vastgelegde voorstellingen zal verstarren en wij blijven weten, dat wij in symbooltaal alleen kunnen „duiden” naar het Geheim, dat verborgen blijft.” (Philosophie 814 of 795/796).

In de titel: „Le Mythe de Sisyphe” kondigt Camus een symbolische voorstelling aan van

een onmiskenbare waarheid: de onvoltooibaar- heid van alle menselijk streven. – Hoe zouden wij het ooit zonder symbooltaal kunnen doen, waar in woorden nu eenmaal niet alles is uit te drukken? Waarom zouden wij dus „mythen” niet langer „mythen” noemen?

F. Reddingius-Salomonsen

Bedenkingen tegen de mythe

Er is alleen een mythe wanneer zij niet als fantasie wordt beschouwd, maar wordt geloofd. Het ervaringsdenken heeft de resultaten van het mythische denken voor een belangrijk deel weerlegd. Heel veel van wat mythisch gesteld wordt is derhalve historisch achterhaald. Het mythisch denken bevordert door zijn traditio- neel karakter „oude vormen en gedachten”, heeft m.a.w. een stagnerend effect.

Het denken over het zijn wordt door de mythen niet bevordert, maar verduisterd. Het zonder mythen filosoferen m.b.t. het zijn door Heidegger is voor de filosofie en voor de wetenschappen vruchtbaarder gebleken dan het via mythen geloven m.b.t. het zijn door Jaspers.

Mythische uitspraken geven geen enkel be- trouwbaar richtsnoer voor het huidige handelen in concrete situaties. Ze zijn er ook niet voor bedoeld. Wel kan men er heel wat mee „goed- praten”, zoals bijvoorbeeld de man deed die zijn pro-duitse houding tijdens de oorlog argu- menteerde met het mythische adagium: „Geef den keizer wat des keizers is en gode wat godes is.”

Veelal worden aan mythen ontleende waar- den en normen opgelegd aan andersdenkenden. Mythen zijn de geëigende apparatuur van vrij- heidsbenemers.

Het tot communicatie komen van mensen is moeilijker met mythen dan zonder mythen.

De goden veroordeelden volgens de mythe Sisyphus tot de zinloosheid, hetgeen niet pleit voor de goden. Ze werden dan ook door de Sisyphus van Camus niet au sérieux genomen. En evenmin nam Camus de mythe au sérieux.

Jac de Roy

God is niet gek

Volgens het Handelsblad van 6 juli ijvert de Papoea Mori-Musendi voor een zelfstandig West-Papoea. Een deel van zijn uitingen volgt hier: „Deze moeten wij bevechten. Mijn chris- telijke overtuiging zegt mij, dat wij dit moeten doen met bidden en de opdracht uitvoeren, waarvoor wij staan. Dat is voor mij en voor mijn landgenoten hier: studeren en niets anders. Als wij dat niet doen dan beloont God ons ook niet met de onafhankelijkheid. Hij is niet gek!”

Als men primitieve mensen tot het geloof aan het bestaan van een God wil overhalen, zal de kans op succes bevorderd worden door deze God menselijke eigenschappen toe te kennen. De niet-primitieve mens (hun aantal groeit elke dag) beseft, dat die mogelijkheid oneindig klein is.

J. Veen

(slot van pagina 14)

pagina's lagen in de grootste wanorde in zijn buitenhuisje in Fontenay-aux-Roses, voorstad van Parijs, verspreid) dan zou hij misschien, zoals iedere lezer, hebben geconstateerd, dat „le Fléau” hem alleen maar het leven zo zuur maakte, omdat zij „weg van hem was” en dien- tengevolge waanzinnig jaloers.

Arme Léautaud, die met touwtjes in zijn schoenen liep inplaats van veters, met een hoed, groen van ouderdom en met kleren van een goedgeefse kennis – hoe voelde hij zich door Vallette, de gierige, als een kantoorb- diendetje vernederd, hoewel hij naast zijn secre- tariaat in het uitgevershuis van de Rue de Con- dé toch al in binnen- en ver in 't buitenland naam had gemaakt en bewonderd werd om zijn stijl, zijn originaliteit en scherpe kijk op figu- ren en zaken. Rijke Léautaud anderzijds, want zelden hebben zuiverder, kunstzinniger gedach- ten, die alle burgerlijkheid, waar het om letter- kunde ging en ook om het leven, in het hoofd van een eenzame gehuisd en een interessanter, verspreid, werk opgeleverd. Zijn persoonlijk- heid, zowel op literair gebied als op dat van de levensstijl vindt nu nog navolging en de wijze, waarop hij schreef en leefde verwarmt nog voortdurend niet alleen mijn hart, maar dat van vele andere mensen in de wereld. Omdat hij, met zijn kleine zorgen, zijn grote opvattin- gen en onversaagde levenswijze een lichtend voorbeeld is. Paul Léautaud was een belangrijk mens, dat blijkt uit elke pagina van zijn „Jour- nal Littéraire”, dat een levend getuigenis af- legt van wat belangrijk is in de wereld en wat voos. Zijn „Journal Littéraire” te lezen is een genot.

Henri Sandberg

Heer acad. gevormd
zoekt
beschaafde
huishoudster
liefst gewend met kin-
den om te gaan, om de
zorg voor de huishouding
op zich te nemen en
event. drie kinderen te
helpen opvoeden (3-7
jaar).

Brieven onder
no. aug. 1 aan
het bureau van
dit blad

THE HUMANIST HIMSELF

Gebundeld onder deze titel is verschenen een aantal interessante artikelen, geschreven door de secretaris van de IHEU, mr. H. J. Blackham. Deze brochure is tegen de prijs van f1,- verkrijgbaar bij IHEU, Oudegracht 152 - Utrecht. Giro 304960.

Mogen wij onze lezers nog eens attent maken op de volgende door het Humanistisch Verbond uitgegeven brochures?
U kunt deze verkrijgen tegen de er achter genoemde prijzen.

Wat ben ik eigenlijk?	- 0.25
Dit wordt gedaan	- 0.30
Een verrassende ontmoeting	- 0.25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0.75
De dag ligt voor ons	- 0.35
Humanisme en opvoeding	- 0.95
Modern Humanisme	- 1.75
Een volledige brochurenlijst wordt U op Uw verzoek gaarne toegezonden.	

Ook de buitenkerkelijke leden van de Partij van de Arbeid hebben een organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING”

onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,75 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne toegezonden door het Secretariaat Haagweg 210 - Leiden

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

Redactie: Prof. Mr. A. D. Belinfante, Prof. Dr. J. C. Brandt Corstius,
Prof. Dr. H. Freudenthal, F. P. Huygens,
Prof. Dr. B. W. Schaper, Drs. P. Thoenes en
Prof. Dr. Libbe van der Wal

Abonnementsprijs: f 7.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 6.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES
Oudegracht 152, Utrecht
Giro 582293

Woord van de Week (Radio-lezingen van het Hum. Verb.)

Het aantal abonnees bedraagt thans ruim

5000

De abonnementsprijs is f 4,— per jaar.

Maar voor hen die nu abonnee willen worden openen we de mogelijkheid om alle nog in het derde kwartaal 1962 verschijnende nummers gratis te ontvangen.

U dient dan f 1,05 over te schrijven op postrekening no. 58 t.n.v. de Hum. Luisterkring te Utrecht met als omschrijving: Nieuw abonnee 1962.

Na ontvangst krijgt u alle verschijnende nummers regelmatig toegezonden.

Is U nu een levensverzekering sluit moet U rekening houden met de koopkracht die het te zijner tijd uit te keren bedrag zal hebben.

URORA helpt U daarbij met een nieuwe vorm van levensverzekering, gebaseerd op de kosten van levensonderhoud.

Is U daarvan meer wilt weten, vraag dan inlichtingen over de Index - Benaderingspolis bij:

N. V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ
Stadhouderskade 1a Amsterdam Telefoon 18 55 55.

AURORA

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 15,— per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER - DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.